

శ్రీకృష్ణపరంబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ స్వారాజ్య భగవద్గీతా

అథ దశమాఽధ్యాయః - విభూతి యోగః

పదియవ అధ్యాయము - విభూతి యోగము

శ్రీ భగవానువాచః- శ్రీ కృష్ణుడు చెప్పెను -

శ్లో॥ భూయ ఏవ మహాబాహో శ్రుణు మే పరమం వచః ।
యత్తేహం ప్రీయమాణాయ వక్ష్యామి హితకామ్యయా ॥ 1

భూయః, ఏవ, మహాబాహో, శ్రుణు, మే, పరమమ్, వచః,
యత్, తే, అహమ్, ప్రీయమాణాయ, వక్ష్యామి, హితకామ్యయా.

టీ॥ మహాబాహో = అర్జునా! ప్రీయమాణాయ = ప్రీతినిబొందుచున్న,
తే = నీకొఱకు, హితకామ్యయా = హితమును గోరుటచేత, అహం =
నేను, యత్ = ఏ, పరమం = శ్రేష్ఠమైన, వచః = వాక్యమును, వక్ష్యామి =
చెప్పుచున్నానో, భూయః + ఏవ = మరల, శ్రుణు = వినుము.

తా॥ అర్జునా! నేను బోధించునట్టి బ్రహ్మవిద్యపై నీకు ప్రీతియున్నందు
నను, నేను నీ హితమును కోరువాడ నగుటచేతను ఏ శ్రేష్ఠమైన వాక్యమును
చెప్పుచున్నానో ఆ మహావాక్యమును మరల వినుము.

వి॥ ప్రయోజనమును బట్టియే అనాత్మ వస్తువులపై ప్రియమోద
ప్రమోదము లేర్పడును. బ్రహ్మనందస్వరూపియై, పరమ ప్రయోజనమై

వెలుగొందు నాత్మపై ప్రీతిలేని వారెవరు లేరు, ప్రపంచములోని మేలులన్నియు ప్రశాంతి కొరకే, అన్ని మేలుల స్వభావమే బ్రహ్మము. ఇట్టి బ్రహ్మ ప్రాప్తిచే గొప్ప మేలు కలుగును.

శ్లో॥ న మే విదు స్సురగణాః ప్రభవం న మహర్షయః ।

అహ మాద్వి దేవానాం మహర్షీణాం చ సర్వశః ॥ 2

న, మే, విదుః, సురగణాః, ప్రభవమ్, న, మహర్షయః,
అహమ్, ఆదిః, హి, దేవానామ్, మహర్షీణామ్, చ, సర్వశః.

టీ॥ మే = నా యొక్క, ప్రభవః = పుట్టుకను, సురగణాః = దేవగణములు, న+విదుః = ఎఱుగరు, మహర్షయః = మహర్షులును, న+విదుః = ఎఱుగరు, అహం = నేను, దేవానాం = దేవతలకును, మహర్షీణాం చ = మహర్షులకును, సర్వశః = అన్ని విధములను, ఆద్వి = మూలకారణమును గదా!

తా॥ నేను దేవతలకును, మహర్షులకును, సర్వ ప్రపంచమునకును మూల కారణుడనై యున్నాను. కనుకనే నా జన్మమును దేవగణములును, మహర్షులును నెఱుగకున్నారు.

వి॥ సంకల్పములచే జనించు తోపికలు ప్రత్యగాత్మను నావరించుటచే మఱుగుపడియున్నది. గురుకీలుచే నంతర్ముఖవృత్తి యేర్పడినపుడు సంకల్పరహిత మగుటచే నావరణభంగమై బ్రహ్మానంద స్వరూపమున ప్రత్యగాత్మ గోచరించును, ఇట్లు జ్ఞాన నేత్రముచే ప్రత్యగాత్మపై నిగాయుంచు శక్తి సంభవించును. అంతర్ముఖ వృత్తికి విషయమగు ప్రత్యగాత్మ గోచరించుటే దేవుడు పుట్టుట, అవతరించుట యగును. ఇట్టి పుట్టుకను చిత్త మానస బుద్ధ్యహంకార జ్ఞాతమలిన శుద్ధసాత్విక ప్రకృతిద్వయ జీవేశులనబడు మూలాధార స్వాధిష్ఠాన మణిపూరక అనాహత విశుద్ధాజ్ఞా సహస్రారశిఖా పశ్చిమ చక్రస్థిత దేవతలును, జ్ఞానంపు తీరము చేరిన మహర్షులును

నెఱుగరు. కైవల్యస్థాన సన్నిధిలో అనాత్మజడమై లీనమగును. కనుక నెవరు నెఱుగరు. ఆత్మను నాత్మయే యెఱుగును. తన్నుదానే తెలిసికొనును. ఇట్టి దేవతలకును, జ్ఞానేంద్రియ మనోబుద్ధులనబడు సప్తమహర్షులకును సన్నివిధముల మూల కారణము బ్రహ్మము. ఇచట అజ్ఞానహస్రాము లుండు అపోస్థానమున మనోబుద్ధులను చెప్పవలయును. దేవతలును, మహర్షులును లీనమైనపుడును, జాగ్రదవస్థ లోనికి రాకముందును ఉన్న బ్రహ్మమే వీరికి మూలము. తమ మూలము నెఱుగు నపుడు తాము జడములగుదురు. కనుగ వీరు బ్రహ్మము నెఱుగలేరు.

శ్లో॥ యో మామజమనాదిం చ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్ ।

అసమ్మాధః సృ మర్త్యేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ 3

యః, మామ్, అజమ్, అనాదిమ్, చ, వేత్తి, లోకమహేశ్వరమ్.

అసంమూఢః, సః, మర్త్యేషు, సర్వపాపైః, ప్రముచ్యతే.

టీ॥ యః = ఎవడు, అజం = పుట్టుకలేనట్టియు, అనాదిం = మొదలు లేనట్టియు, లోక మహేశ్వరం = లోకమును ప్రేరేపించునట్టియు, మాం = నన్ను, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు, మర్త్యేషు = మానవులందు. అసమ్మాధః = అజ్ఞానము లేనివాడై, సర్వపాపైః = సమస్త పాపములచేతను, ప్రముచ్యతే = విడువబడుచున్నాడు.

తా॥ ఎవడు పుట్టుక, మొదలు లేనట్టియు, ఈ ప్రపంచము సంతటిని ప్రేరేపించువాడును నైన నన్ను తెలిసికొనుచున్నాడో అతడు మానవులలో అజ్ఞాన రహితుడై సర్వపాపములనుండి విడువబడు చున్నాడు.

వి॥ ఏది పుట్టునో ఆ పుట్టినది మరణించును. పుట్టుకకు ముందు లేనిది దేవుడు కాదు. మరణించిన పిమ్మట నుండదు. మరణించిన పిమ్మట లేనిది దేవుడు కాదు. పుట్టిన వస్తువున కాదియున్నది. ఆదిగల వస్తువు దేవుడుకాదు. దేవునకాదియు సంత్యమునులేదు. లోకమంతయు జడము.

జడమును ప్రేరేపించు శక్తి దేవుడు, జడములను ప్రేరేపించునది చైతన్యము. మూఢత్వముతో దేవుని గ్రుడ్డిగా నమ్మరాదు. అంధవిశ్వాసము తప్పు. అంతర్ముఖ వృత్తితోనే బ్రహ్మము నెఱుగుదుము. బహిర్ముఖవృత్తులచే నెఱుగబడిన దేదియు అత్యుక్తాదు. తత్త్వజ్ఞానియే బ్రహ్మము నెఱుగును. మానవులలో మూఢత్వము లేక బ్రహ్మము నెఱిగినవారున్నారు. తెలిసికొనుటయనగా బ్రహ్మమే జ్ఞేయము కావలయును. అప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానమగును. బ్రహ్మజ్ఞాన సమయమున సాక్షియుండదు. అనాత్మజ్ఞాన సమయమున సాక్షియుండును. ఇట్లు యధార్థముగా దేవుని నెఱిగిన మహాత్ముడు సర్వపాపములనుండి విడువబడి దేవుడే యగుచున్నాడు.

శ్లో॥ బుద్ధిర్జ్ఞాన మసమ్మోహః క్షమా సత్యం దమ శ్రమః ।

సుఖం దుఃఖం భవోఽభావో భయం చాభయమేవ చ॥ 4

ప॥ బుద్ధిః, జ్ఞానమ్, అసమ్మోహః, క్షమా, సత్యమ్, దమః, శ్రమః, సుఖమ్, దుఃఖమ్, భవః, అభావః, భయమ్, చ, అభయమ్, ఏవ చ.

శ్లో॥ అహింసా సమతా తుష్టి స్తపో దానం యశోఽయశః ।

భవంతి భావా భూతానాం మత్త ఏవ పృథగ్విధాః ॥ 5

ప॥ అహింసా, సమతా, తుష్టిః, తపః, దానమ్, యశః, అయశః, భవంతి, భావాః, భూతానామ్, మత్తః, ఏవ, పృథగ్విధాః.

టీ॥ బుద్ధిః = నిశ్చయాత్మక బుద్ధి, జ్ఞానం = జ్ఞానము, అసమ్మోహః = ఏమఱుపాటు లేకుండుట, క్షమా = ఓర్పు, సత్యం = సత్యము. దమః = బాహ్యేంద్రియనిగ్రహము, శ్రమః = అంతరింద్రియ నిగ్రహము, సుఖం = సుఖము, దుఃఖం = దుఃఖము, భవః = జన్మము, అభావః = జన్మరాహిత్యము, భయం చ = భయమును, అభయం చ = అభయమును, అహింసా = హింసలేకుండుట, సమతా = సర్వసమత్వము, తుష్టిః = తృప్తి, తపః = తపస్సు, దానం = దానము, యశః = కీర్తి, అయశః = అపకీర్తి, భూతానాం

= ప్రాణులయొక్క పృథగ్విధాః = భిన్నభిన్న విధములైన, భావాః = భావములు, మత్తః + ఏవ = నా వలననే, భవంతి = కలుగు చున్నవి.

తా॥ నిశ్చయాత్మిక బుద్ధి, బ్రహ్మజ్ఞానము, బ్రహ్మనిష్ఠయందు నేమటుపాటు లేకుండుట, ఓర్పు, సత్యము, బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, మనోనిగ్రహము, సుఖదుఃఖములు, జన్మమోక్షములు, మృత్యుభయము, అమృత స్వరూపియైన బ్రహ్మనందరూప అభయము, అహింస, సర్వ సమత్వము, ఆత్మతృప్తి, తపస్సు, దానము, కీర్తి, అపకీర్తి, ప్రాణులయొక్క నానావిధములైన తలంపులు, ఇవన్నియు ఈశ్వర స్వరూపుడగు నావలననే కలుగుచున్నవి.

వి॥ బుద్ధ్యతే అనయేతి బుద్ధిః, బుద్ధ అవగమనే. అనయా = దీనిచే, బుద్ధ్యతే = ఎరుగబడును, ఇతి, బుద్ధి, నిశ్చయించునది బుద్ధి. జ్ఞాయతే అనయేతి జ్ఞానం, జ్ఞా అవబోధే, అనయా = దీనిచే, జ్ఞాయతే = ఎఱుగబడును. ఇతి జ్ఞానము, బ్రహ్మనిష్ఠ కుదిరినపుడునుభవించిన బ్రహ్మనందరూప ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మముపై నిగాయుంచు యోగ్యత జ్ఞానము, జ్ఞానము వలననే కైవల్యము. జ్ఞానము కైవల్యముకాదు. జ్ఞానమువలన ప్రాప్తించునది కైవల్యము. మోహనం మోహః, ముహవైచిత్ర్యే, మోహనం = విమనస్కుడౌట మోహము, సమ్మోహము = మోహము, క్షమత ఇతి క్షమా, క్షమతే = ఓర్చునది, ఇతి, క్షమ, సతి సత్పురుషే సాధు సత్యం, సతి = సత్పురుషే = సత్పురుషునందే. సాధు = ఒప్పునది, సత్యము, దమనం దమః, దము ఉపశమే, దమనం = బాహ్యేంద్రియ వేగము నోర్చుట. శమనం శమః, శము ఉపశమే, శమనం = అంతరింద్రియ వేగము నోర్చుట, శమము.

సుష్టు ఖనతి అశుభమితి సుఖం. అశుభం = అశుభమును, సుష్టు = లెస్సగా, ఖనతి = పోగొట్టునది, ఇతి, సుఖము, శోభనాని ఖాని ఇంద్రియాణ్యస్మిన్నితి సుఖం. ఖాని = ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములను,

అస్మిన్ = దీనియందు, శోభనాని = సంతోషింప చేయునది, ఇతి, సుఖము. దుష్టాని ఖాని ఇంద్రియాణ్యత్రేతి దుఃఖం, ఖను అవధారణే. అత్ర = దీనియందు, ఖాని = ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, దుష్టాని = దుష్టములగును, ఇతి, దుఃఖము, దుర్నిందితం ఖనతీతి దుఃఖం, దుః = నిందితం = దుష్టముగా, ఖనతి = దుఃఖపెట్టునది, ఇతి = కనుక, దుఃఖము. ఖను అవధారణే. భవత్యస్మాత్సర్వమితి భవః. అస్మాత్ = దీనివలన, సర్వం = సమస్తమును, భవతి = పుట్టును, ఇతి = కనుక, భవము = పుట్టుట, ఈశ్వరుడు, సంసారము. అభవః = జన్మరహితము, భయం = వెఱపు, అభయం = బ్రహ్మమే తానైనచో, భయములేదు, హింసనం హింసా, హిసి హింసాయాం, హింసనం = హింసా = చంపుట, అహింసా = చంపకుండుట. సమతా = త్రిగుణ సామ్యవస్థ, తుష్టిః = సంతోషము, తపః = తపించుట, దేవుడేది? మనసు నిల్చుటెట్లు? అని పరితపించుట. దీయతే దానం, దాక్ష దానే, దీయతే = ఇచ్చుట, దానము, అశ్నుతే దిశ ఇతి యశః, అశూ వ్యాప్తౌ, దిశః = దిక్కులను. అశ్నుతే = వ్యాపించునది, ఇతి, యశస్సు = కీర్తి, యాతి దేశాంతర మితి యశః, యాప్రాపణే. దేశాంతరమును, యాతి = పొందునది, ఇతి, యశస్సు, అయశః = అపకీర్తి, ప్రాణులయొక్క భిన్నభిన్న భావములన్నియు దేవుని వలననే కలుగును. కనుక నన్నిటికిని మూలమైన దేవునందు లీనము కావలయును.

శ్లో॥ మహర్షయ సప్త పూర్వే చత్వారో మనవస్తథా ।

మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః ॥ 6

మహర్షయః, సప్త, పూర్వే, చత్వారః, మనవః, తథా,

మద్భావాః, మానసా, జాతాః, యేషామ్, లోకే, ఇమాః, ప్రజాః.

టీ॥ లోకే = లోకమునందు, ఇమాః ప్రజాః = ఈ ప్రజలు, యేషాం = ఎవరికి, జాతాః = పుట్టబడిరో, తే = ఆ, పూర్వే = పూర్వులయిన, సప్త

= ఏడుగురయిన, మహర్షయః = మహర్షులును, తథా = అటులనే, చత్వారః = నలుగురైన, మనవః = మనువులును, మధ్భావాః = నాయొక్క యునికిగలవారును, (నాయందే యున్నవారును) మానసాః = మనస్సువలన గలిగినవారై, జాతాః = పుట్టిరి.

తా॥ లోకమునందు ఈ ప్రజలందఱు నెవరివలన పుట్టబడిరో ఆ పూర్వులయిన సప్తఋషులును, నలుగురు మనువులును ఈశ్వర స్వరూపుడనగు నా యునికి యందే నున్నవారును, ఈశ్వర మనస్సుగు అహంకార తత్త్వమునుండి పుట్టిరి.

వి॥ మహర్షులును, స్వాయంభువ, స్వారోచిష, ఉత్తమ, తామస మనువులు నీలోకమునందలి ప్రజలను పుట్టించిరి. ఇమ్మహర్షి మనువులు బ్రహ్మంపు టునికియందే యున్నారు. సమస్త ప్రపంచమును, సర్వ జీవరాసులును నొకే బ్రహ్మమునందేయున్నారు. అందఱియందలి యనాత్మను దీసివేయగా బ్రహ్మమే మిగులును. బ్రహ్మమునందు జీవరాసులును, ప్రపంచమును పుట్టి పెరిగి నశించుచున్నను, దేవుడే మార్పును చెందక యన్నిటికి తానే యవకాశము నిచ్చు ననుగ్రహము కలిగియున్నాడు. జీవమానస సంకల్పములచే ప్రాతిభాసిక జగమగు జీవసృష్టితోచినట్లు ఈశ్వర మానసమగు నహంకారతత్త్వ సంకల్పముచే నీశ్వరసృష్టి యగుచున్నది. కనుక నుండునదేదో బ్రహ్మమే. జీవేశసృష్టి బ్రహ్మంపుటునికి నధిష్టించుకొని యధ్యస్తమగుచున్నది.

శ్లో॥ ఏతాం విభూతిం యోగం చ మమ యో వేత్తి తత్త్వతః ।

సోఽవికమ్పేన యోగేన యుజ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ 7

ఏతామ్, విభూతిమ్, యోగమ్, చ, మమ, యః, వేత్తి, తత్త్వతః, సః, అవికమ్పేన, యోగేన, యుజ్యతే, న, అత్ర, సంశయః.

టీ॥ మమ = నాయొక్క, ఏతాం = ఈ, విభూతిం = మహిమను, యోగం చ = యోగమును, తత్త్వతః = యథార్థముగా, యః = ఎవడు, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = ఆతడు. అవికంపేన = చలింపని, యోగేన = యోగము చేత, యుజ్యతే = కూడినవాడగుచున్నాడు. అత్ర = ఈ విషయమున, సంశయః = సందేహము, న = లేదు.

తా॥ నా మహిమను, యోగమును యథార్థముగా తెలిసికొన్నవారు, యోగము నందు నిశ్చలత్వము నొందుదురు. సందేహములేదు.

వి॥ విశేషేణభవతీతి విభూతిః. విశేషేణ = విశేషముగా, భవతి = కలుగునది, విభూతి = ఐశ్వర్యము. పంచభూతములును, సూర్యచంద్రులును, వర్షాతప చంద్రికలును బ్రహ్మమునుండియే కలుగుచున్నందున ప్రపంచమును, జగములోని సమస్తైశ్వర్యములును దేవునివే. ఇట్టి దేవునిని, ఈ దేవునిలో కలిసి పోయెడు యోగమును యథార్థముగా ననుభవ పూర్వకముగా తెలిసికొనిన మహాత్ముడు నిశ్చలత్వము నొందించు యోగముచే కూడుకొని దేవుడే యగును. ఇవిషయమున సందేహమే లేదు.

శ్లో॥ అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే ।

ఇతి మత్స్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితాః ॥

8

అహమ్, సర్వస్య, ప్రభవః, మత్తః, సర్వమ్, ప్రవర్తతే,
ఇతి, మత్స్వా, భజన్తే, మామ్, బుధాః, భావసమన్వితాః.

టీ॥ అహం = నేను, సర్వస్య = సర్వమునకు, ప్రభవః = మూలకారణుడను, మత్తః = నావలన, సర్వం = సర్వమును, ప్రవర్తతే = ప్రవర్తించుచున్నది, ఇతి = ఇట్లు, మత్స్వా = తలంచి, భావసమన్వితాః = పరమార్థభావముతో కూడుకొన్న, బుధాః = పండితులు, మాం = నన్ను, భజంతే = సేవించుచున్నారు.

తా॥ నేను సర్వమునకును మూలకారణుడను. నా వలన సర్వమును ప్రవర్తించుచున్నది. ఇట్లు తలంచి పరమార్థభావము గల జ్ఞానులు పరమాత్మనగు నన్ను సేవించుచున్నారు.

వి॥ దేవుడే సర్వమునకు మూలకారణము, బ్రహ్మమువలననే సర్వమును ప్రవర్తించును. కాగితము మీద బొమ్మలెన్నియున్నను, ఆ బొమ్మలన్నింటి యునికి కాగితమే గదా! నల్లబల్లమీద వ్రాసిన అక్షరములను వివిధముగా పలికినను, మరల తుడిచివేసి వ్రాసి పలికినను నియ్యక్షరము లెన్నో వచ్చి పలికించి పోవుచున్నను, నల్లబల్ల యేకరీతిగా నున్నట్లును, ఆ యక్షరముల యునికి నల్లబల్లయేయైనట్లు బ్రహ్మ మేకరీతిగా నుండును, జగమును, జీవరాసులును వచ్చుచు, విహరించుచు, లయమగుచున్నను, దేవుడెప్పటికిని నున్నాడు. సృష్టిలయములు లేక యెప్పటికిని నునికి యను స్థితినిగలిగియే దేవుడుండును. ఈ విధముగా బ్రహ్మము ననుభవ పూర్వకముగా నెఱిగినవాడు బ్రహ్మమునే పొందును.

శ్లో॥ మచ్చిత్తా మద్గతప్రాణా బోధయంతః పరస్పరమ్ ।

కథయంతశ్చ మాం నిత్యం తుష్యన్తి చ రమన్తి చ ॥ 9

మచ్చిత్తా, మద్గత ప్రాణాః, బోధయంతః, పరస్పరమ్,
కథయంతః, చ, మామ్, నిత్యమ్, తుష్యన్తి, చ, రమన్తి, చ.

టీ॥ మచ్చిత్తాః = నాయందే చిత్తముగలవారును, మద్గత ప్రాణాః = నాయందు పొందిన ప్రాణవాయువు గలవారును, పరస్పరం = ఒకరినొకరు, మాం = నన్ను, బోధయంతః = బోధించుకొనువారును, కథయంతః + చ = విశదముగా జెప్పుకొనువారును, నిత్యం = ఎల్లప్పుడును, తుష్యంతి + చ = ఆనందించుచున్నారు. రమంతి + చ = సోఽహంభావమున క్రీడించుచున్నారు.

తా॥ నాయందే చిత్తమునుంచి, ప్రాణవాయువులను నాయందే లయముజేసి ఒకరికొకరు బ్రహ్మవిద్యను బోధించుకొనుచు, విశదముగా

వివరించుకొనుచు నెవరుందురో వారు ఆనందించుచున్నారు. వారే సోఽహంభావమున క్రీడింతురు.

వి॥ చేతయతీతి చిత్తం, చిత్తీ సంజ్ఞానే, చేతయతి = తెలియజేయునది, ఇతి, చిత్తము. ఇది గ్రహించి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుటచే తెలివి పెరుగును. ప్రాణాపానములే ద్వంద్వము లన్నింటి నామాంతరములు. రేచక మున్నచో పూరక ముండును. సుఖాదులున్నచో దుఃఖాదులు నుండును. దేవుని విషయముల గ్రహించి గురుకీలులో దేవునినే జ్ఞప్తియందుంచుకొని యనాత్మను గుర్తింపనివారును, ప్రాణమును దేవునందు లీనము చేసిన వారును, అపానమును లీనముజేసిన వారగుటచే నిర్ద్వంద్వమైనవారును, మేల్కొలుపువారును అనగా అజ్ఞానమున యథార్థము నెఱుంగని నిద్రలో నున్నవారికి నిజము తెలిపి దేవునందైక్యమగు ప్రయత్నము చేసికొని ధన్యులగుటకు మేల్కొలుపువారును, బ్రహ్మము నంతర్ముఖవృత్తిచే నావరణ భంగ మొనరించుకొని తెలిసికొనువారును; వీరందఱును బ్రహ్మమునందే క్రీడించుచు బ్రహ్మమునందే యానందించుచున్నారు.

శ్లో॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతి పూర్వకమ్ ।

దదామి బుద్ధియోగంతం యేన మాముపయాన్తి తే ॥ 10

తేషామ్, సతతయుక్తానామ్, భజతామ్, ప్రీతి పూర్వకమ్,
దదామి, బుద్ధియోగమ్, తమ్, యేన, మామ్, ఉపయాన్తి, తే.

టీ॥ సతతయుక్తానాం = ఎల్లప్పుడును యుక్తులైనవారును, ప్రీతిపూర్వకం = ప్రీతితో, భజతాం = సేవించువారును నైన, తేషాం = వారికి, యేన = దేనిచేత, తే = వారు, మాం = నన్ను, ఉపయాంతి = పొందగలుగుదురో, తం = ఆ, బుద్ధియోగం = బుద్ధియోగమును, దదామి = ఇచ్చుచున్నాను.

తా॥ నిరంతరమును యుక్తులై ప్రీతితో సేవించువారికి దేనిచేతవారు నన్ను పొందగలుగుదురో ఆ బుద్ధియోగము నిచ్చుచున్నాను.

వి॥ బ్రహ్మనిష్ఠ యందు కూర్చున్నది మొదలుకొని బ్రహ్మమునందు లీనమగువఱకు చేయు ప్రయాణము కర్మయోగము. లీనమైన పిమ్మట జ్ఞానయోగము. లీనమగుటకు ప్రారంభించి లీనమగుదాక యుక్తత్వము, తురీయము. ఎల్లప్పుడును తురీయమున నుండువారికి, పరమ ప్రేమాస్పదమగు వస్తువు బ్రహ్మమే యని గుర్తించి బ్రహ్మముపొంద నిశ్చయించుకొనినవారికి, దేవుడు బుద్ధియోగము అనగా జ్ఞానయోగము నొసంగును. అంతఃకరణమునందలి పాపములు నశించినవని జ్ఞాన యోగసిద్ధి నొందినవారు గుర్తింపవలయును. జ్ఞాన యోగులు బ్రహ్మైక్యము నొంది యుందురు.

శ్లో॥ తేషామే వానుకంపార్థ మహామజ్ఞానజం తమః ।

నాశయామ్యాత్మ భావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా ॥ 11

తేషామ్, ఏవ, అనుకంపార్థమ్, అహమ్, అజ్ఞానజమ్, తమః,
నాశయామి, ఆత్మ భావస్థః, జ్ఞానదీపేన, భాస్వతా.

టీ॥ అహం = నేను, తేషాం = ఆ బుద్ధియోగులయొక్క, అనుకంపార్థం + ఏవ = కనికరించుటకొఱకే, ఆత్మభావస్థః = ఆత్మభావమునందున్నవాడనై, భాస్వతా = ప్రకాశించుచున్న, జ్ఞానదీపేన = జ్ఞానదీపముచేత, అజ్ఞానజం = అజ్ఞానము వలనబుట్టిన, తమః = చీకటిని, నాశయామి = నశింప చేయుచున్నాను.

తా॥ నేను వారి సుద్ధరించుటకై ఆత్మస్వరూపముచే నున్నవాడనై, ప్రకాశించుచున్న జ్ఞానదీపముచే అజ్ఞానమువలనగలిగిన చీకటిని నశింప చేయుచున్నాను.

వి॥ బుద్ధియోగులును, బ్రహ్మమును నొక్కటే, భేదమేలేదు, అనుకంపంతే అనయే త్యనుకంపా, కపికించిచ్చలనే, అనయా = దీనిచే, అనుకంపంతే = కొంచెముగా గదులుదురు. ఇతి, అనుకంపా = దయ,

బుద్ధియోగులపై ననుకంపంచే బ్రహ్మము జ్ఞానుల కాత్మగానుండి
యభిన్నముగా నుండును. ఇట్లుండి జ్ఞానదీపమును వెలిగింపజేయును.
బ్రహ్మముపై నిగా జ్ఞానదీపము. జ్ఞానదీపము వెలుగుకొలది బ్రహ్మైక్య
మగుచుండుము. అనాత్మజ్ఞేయమైనపుడేర్పడిన యనాత్మ జ్ఞానమే యజ్ఞానము.
ఇట్టి యజ్ఞానముచే తోచు తోపికల కాంచుచుండుటే చీకటి, ఇట్టి చీకటిని
ప్రజ్వరిల్లుచున్న జ్ఞానదీపముచే పోగొట్టి తనలో కలుపుకొనును.

అర్జున ఉవాచ : - అర్జునుడు చెప్పెను.

శ్లో॥ పరం బ్రహ్మ పరం ధామ పవిత్రం పరమం భవాన్ ।

పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవ మజం విభుమ్ ॥ 12

పరం, బ్రహ్మ, పరం, ధామ, పవిత్రమ్, పరమమ్, భవాన్,
పురుషమ్, శాశ్వతమ్, దివ్యమ్, ఆదిదేవమ్, అజమ్, విభుమ్.

శ్లో॥ ఆహుస్త్యా మృషయ సృర్వే దేవర్షిర్నారద స్తథా ।

అసితో దేవలో వ్యాస స్వయం చైవ బ్రవీషి మే ॥ 13

ఆహుః, త్వామ్, ఋషయః, సర్వే, దేవర్షిః, నారదః, తథా,
అసితః, దేవలః, వ్యాసః, స్వయమ్, చ, ఏవ, బ్రవీషి, మే.

టీ॥ భవాన్ = నీవు, పరం బ్రహ్మ = పరం బ్రహ్మవు, పరంధామ =
మోక్ష స్థానమును, పరమం పవిత్రం = పరమపవిత్రుడవు, త్వాం = నిన్ను,
శాశ్వతం = నిత్యునిగను, దివ్యం = స్వప్రకాశుడవుగను, ఆదిదేవం =
ఆదిదేవునిగను, అజం = పుట్టుకలేనివానిగను, విభుం = ప్రభువుగను,
సర్వే = సమస్తమైన. ఋషయః = ఋషులును, దేవర్షిః = దేవర్షియైన,
నారదః = నారదుడును, తథా = అలాగే, అసితః = అసితుడను మునియు,
దేవలః = దేవలుడను ఋషియు, వ్యాసః = వ్యాసుడును, ఆహుః =
చెప్పుదురు, స్వయం +చ+ఏవ = నీవును, స్వయముగానే, మే = నాకొఱకు,
బ్రవీషి = చెప్పుచున్నావు.

తా॥ పరంబ్రహ్మము, మోక్షస్థానము, పరమపావనమునైన నిన్ను శాశ్వతునిగాను ప్రకాశునిగాను, అదిదేవునిగాను, జన్మలేనివానిగాను, ప్రభువుగాను సమస్త ఋషులును, దేవర్షియగు నారదుడును, అసిత దేవల వ్యాసమునులును చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు స్వయముగా నీవును చెప్పుచున్నావు.

వి॥ చిదాభాస, పరబ్రహ్మ, శబలబ్రహ్మము నొక వ్యాహృతి. ప్రత్యగాత్మ, పరమాత్మ, పరంబ్రహ్మ యిమ్మాడు నొక వ్యాహృతి. పరబ్రహ్మ మహాకారణ స్థితము, పరంబ్రహ్మ కైవల్యస్థిత శుద్ధ బ్రహ్మము, పరంబ్రహ్మము, పరంధాముడు, పవిత్రుడు, పరముడు, పురుషుడు, శాశ్వతుడు, దివ్యుడు, అదిదేవుడు, అజుడు, విభుడు, అని బ్రహ్మమును గూర్చి ఋషులు, దేవర్షులు, నారదుడు, అసీతుడు, దేవలుడు, వ్యాసుడు వీరందరును, తెలుపుచున్నారు. జగద్గురుడగు నీవును చెప్పుచున్నావు.

శ్లో॥ సర్వమేతద్భుతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ ! ।

న హి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదుర్దేవా న దానవాః ॥ 14

సర్వమ్, ఏతత్, ఋతమ్, మన్యే, యత్, మామ్, వదసి, కేశవ,
న, హి, తే, భగవన్, వ్యక్తిమ్, విదుః, దేవాః, న, దానవాః.

టీ॥ కేశవ = కృష్ణా !, యత్ = దేనిని, మాం = నన్నుగూర్చి, వదసి = చెప్పుచున్నావో, ఏతత్ = ఈ, సర్వం = సమస్తమును, ఋతం = సత్యమైనదని, మన్యే = తలంచుచున్నాను, భగవన్ = భగవంతా! తే = నీయొక్క వ్యక్తిం = వ్యక్తిని, దేవాః = దేవతలు, న+విదుః = ఎఱుగరు, దానవాః = దానవులు, న+హి+విదుః = ఎఱుగరు గదా!

తా॥ కృష్ణా! నాకే విషయములను చెప్పుచున్నావో ఆ విషయములన్నియు సత్యమని నమ్ముచున్నాను. దేవదానవులు తమ వునికి యిట్టిదని యెఱుగరుగదా!

వ్యక్తిః = జాతికివేటై ఆ జాతికి ఆశ్రయమైనది వ్యక్తి, మానవజాతికి వేటానుండి మానవజాతికి నాశ్రయమైనది. ఇట్టి కృష్ణవ్యక్తిని దేవ దానవు లెలుగరు.

వి॥ మనము శ్రీకృష్ణ వాక్యములను వినుచున్నాము. మనలను గూర్చి తెల్పిన భగవద్వాక్యములను సత్యమనియే నమ్మినాము. జాతేః పృథగ్భూతా ఆశ్రయరూపా వ్యక్తిః, జాతేః = జాతికి, పృథగ్భూతా = వేటై, ఆశ్రయరూపా = ఆ జాతికి నాశ్రయమైనది, వ్యక్తి, వ్యజ్యత ఇతి వ్యక్తిః, వ్యజ్యతే = వ్యక్త మగునది, ఇతి, వ్యక్తి = జాతికివేటై జాతికి ఆశ్రయమైన స్వరూపము స్పష్టమగునట్లుగా దేవునిని దెలిసికొనుటకు దేవ దానవులకు సహితము తెలియకున్నది.

శ్లో॥ స్వయమేవాత్మనాఽతానం వేత్త త్వం పురుషోత్తమ ।

భూత భావన భూతేశ దేవ దేవ జగత్పతే ॥

15

స్వయమ్, ఏవ, ఆత్మనా, ఆత్మానమ్, వేత్త, త్వమ్, పురుషోత్తమ,
భూతభావన, భూతేశ, దేవదేవ, జగత్పతే.

టీ॥ పురుషోత్తమ = కృష్ణా! భూతభావన = ప్రాణికోట్లను గలుగజేసిన వాడా, భూతేశ = ప్రాణులు తమ కార్యములందు ప్రవర్తించునట్లు ప్రేరేపించువాడా, దేవదేవ = దేవతలకు దేవుడైనవాడా! జగత్పతే = ప్రపంచమును పాలించువాడా! త్వం = నీవు, ఆత్మానం = నిన్ను, స్వయం + ఏవ = స్వయముగానే, ఆత్మనా = ఆత్మచేతనే, వేత్త = తెలిసికొనుచున్నావు.

తా॥ కృష్ణా! ప్రాణులను సృష్టించి, వానిని ప్రేరేపించుచు, దేవదేవుడవై, ప్రపంచ పాలకుడవైన నీవు, నిన్ను స్వయముగా ఆత్మచేతనే తెలిసికొను చున్నావు.

వి॥ ప్రాణులచే తలంచుకొనదగిన వాడును, ఆ జీవరాసులు తమ తమ కార్యములందు ప్రవర్తించునట్లు ప్రేరేపించువాడును, దేవతలకు

దేవత్వము నొసంగు దేవదేవుడును, జగత్తును రక్షించు వాడును నగు బ్రహ్మము తనను తానే స్వయముగా తన చేతనే తెలిసికొనును. బ్రహ్మమునందు లీనమగు చున్నచో దేవతల దేవత్వము నిలుచును. లీనముగాకున్నచో కొన్నాళ్ళకు దేవత్వము నిలువదు. దేవుడు చైతన్యము, దేవునికంటె నితరమైనసర్వము అనాత్మ, జడము. జడము దేవుని నెఱుగలేదు. కనుక దేవుడగు బ్రహ్మమును ప్రత్యగాత్మయే తెలిసికొనును.

శ్లో॥ వక్తుమర్హ సృశేషేణ దివ్యా హ్యత్య విభూతయః ।

యాభి ద్విభూతిభిర్లోకా నిమాం స్త్వం వ్యాప్య తిష్ఠసి ॥ 16

వక్తుమ్, అర్హసి, అశేషేణ, దివ్యాః, హి, ఆత్మ విభూతయః,
యాభిః, విభూతిభిః, లోకాన్, ఇమాన్, త్వమ్, వ్యాప్య, తిష్ఠసి.

టీ॥ త్వం = నీవు, యాభిః = ఏ, విభూతిభిః = మహిమలచేత,
ఇమాన్ = ఈ, లోకాన్ = లోకములను, వ్యాప్య = వ్యాపించి, తిష్ఠసి = ఉన్నావో, (తాం = ఆ.) ఆత్మవిభూతయః = ఆత్మ విభూతులు, దివ్యాః+హి = దివ్యములు గదా! అశేషేణ = నిశ్శేషముగా, వక్తుం = చెప్పుటకు, అర్హసి = తగుదువు.

తా॥ నీవు ఏ ఐశ్వర్యములచే నీ లోకములను వ్యాపించియున్నావో, ఆ విభూతులు దివ్యమైనవి గదా! ఆ విభూతులను సంపూర్ణముగా చెప్పుటకు తగియున్నావు.

వి॥ ఏ యే మహిమలతో దేవుడు వ్యాపించియున్నాడో. ఏ యే విభూతులను బట్టి దేవుని గుర్తింపవచ్చునో, ఆ గొప్పదనము లన్నియు దివ్యములు. మనమా విభూతుల నెఱుగవలసి యున్నది.

శ్లో॥ కథం విద్యామహం యోగిన్ త్వాం సదా పరిచిన్తయన్ ।

కేషు కేషు చ భావేషు చింత్యోఽసి భగవన్ మయా ॥ 17

కథమ్, విద్యామ్, అహమ్, యోగిన్, త్వామ్, సదా, పరిచింతయన్, కేషు, కేషు, చ, భావేషు, చింత్యః, అసి, భగవన్, మయా.

టీ॥ యోగిన్ = యోగేశ్వరా! అహం = నేను, త్వాం = నిన్ను, సదా = ఎల్లప్పుడును, పరిచింతయన్ = అనుసంధానముచేయుచు, కథం = యెట్లు, విద్యాం = తెలిసికొందును? భగవన్ = కృష్ణా! కేషు కేషు = ఏ యే, భావేషు = భావములందు, మయా = నాచేత, చింత్యః = అనుసంధింప తగినవాడవు, అసి = అగుచున్నావు.

తా॥ కృష్ణా! నిన్నెల్లప్పుడు అనుసంధించుచు, నెట్లు తెలిసికొందును? ఏ యే భావములందు నాచే అనుసంధింప తగినవాడ వగుచున్నావు?

వి॥ మన మద్దేవుని అనుసంధించుచు తెలిసికొనుటెట్లు? ఎట్టి భావములు దృశ్యమగుచుండగా అదృశ్యదేవుని గుర్తింపవచ్చును? ఈ సూక్ష్మముల కూడ గుర్తింపవలసియున్నది.

శ్లో॥ విస్తరేణాత్మనో యోగం విభూతిం చ జనార్దన ।

భూయః కథయ తృప్తిర్హి శృణ్వతో నాస్తి మేఽమృతమ్ ॥ 18

విస్తరేణ, ఆత్మనః, యోగమ్, విభూతిమ్, చ, జనార్దన,
భూయః, కథయ, తృప్తిః, హి, శృణ్వతః, న, అస్తి, మే, అమృతమ్.

టీ॥ జనార్దన = కృష్ణా! ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క, యోగం = యోగమును, విభూతిం + చ = విభూతిని, విస్తరేణ = విస్తారముగా, భూయః = మరల, కథయ = చెప్పుము, అమృతం = జ్ఞానామృతమును, శృణ్వతః = వినుచున్న, మే = నాకు, తృప్తిః = సంతృప్తి, నాస్తి + హి = లేదుగదా!

తా॥ కృష్ణా! ఆత్మయోగమును, ఐశ్వర్యమును విపులముగా మరల జెప్పుము తమ బోధామృతమును వినుచున్న నాకు తనివితీయలేదు. ఇంకను వినవలెననెడు కుతూహలమున్నది.

వి॥ ఆత్మయోగ మేవిధముగ విశదముగా గుర్తింపగలనో ఆవిధమును గూర్చియు, ఆత్మవిభూతియొక్క నానా విధములను గూర్చియు విశదముగా తెలిసికొనవలసి యున్నది. భగవద్గీతా క్షీరసాగర మథనోద్భవమగు జ్ఞానామృత రసానుభూతి నొందుచు వినవలయుననియు, క్షీరసాగరములో నేవేవో పుట్టినట్లు గీతామథనములో నింకను ఏయే జ్ఞానరత్నము లుద్భవిల్లునో చూచి, విని, కనిపెట్టి, నిజమును గ్రహించి దేవునిలో లీనము కావలయును.

శ్రీ భగవానువాచ - శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను.

శ్లో॥ హంత తే కథయిష్యామి దివ్యా హ్యత్మ విభూతయః ।

ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ ! నాస్త్వన్తో విస్తరస్య మే ॥ 19

హంత, తే, కథయిష్యామి, దివ్యాః, హి, ఆత్మ విభూతయః,

ప్రాధాన్యతః, కురుశ్రేష్ఠ, న, అస్తి, అంతః, విస్తరస్య, మే.

టీ॥ హంత = అట్లయిన, తే = నీకొఱకు, దివ్యాః + హి = దివ్యమైనట్టి, ఆత్మ విభూతయః = ఆత్మ విభూతులు, ప్రాధాన్యతః = ప్రధానత్వమునుబట్టి, కథయిష్యామి = చెప్పుదును, కురుశ్రేష్ఠ = అర్జునా! మే = నాయొక్క, విస్తరస్య = విభూతి విస్తారమునకు, అంతః = అంతము, న+అస్తి = లేదు.

తా॥ అర్జునా! నా విభూతుల కంతములేదు, ప్రధానత్వమునుబట్టి నా విభూతులను నీ కొఱకు చెప్పుదును.

వి॥ ప్రకర్షణ దధాతీతి ప్రధానం, డుధాఞ్ ధారణ పోషణయోః, ప్రకర్షణ = ప్రకర్షముచేత, దధాతి = అన్నిటిని ధరించునది, ప్రధానము = ప్రకృతి, ముఖ్యము, ప్రథతే ప్రధానం, ప్రథప్రఖ్యానే, ప్రథతే = ప్రసిద్ధమైనది. కనుక, ప్రధానము, దివ్యమైనట్టి ఆత్మవిభూతులను, ప్రధానత్వమును బట్టి

మనము వివరించుకొనవలసి యున్నది. ఆ గొప్పతనము దేవునిదే యని నిశ్చయమగును. ఆధిక్యత, ప్రాముఖ్యము, సారమునునైన ఆత్మ విభూతులెన్నియో యున్నవి. వానిలో కొన్నింటిని గ్రహించుకొంటిమేని నన్నిటిని ఊహించి గ్రహింపవచ్చును.

శ్లో॥ అహమాత్మా గుడాకేశ ! సర్వభూతాశయస్థితః ।

అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానామస్త ఏవ చ ॥

20

అహమ్, ఆత్మా, గుడాకేశ, సర్వభూత ఆశయస్థితః,

అహమ్, ఆదిః, చ, మధ్యమ్, చ, భూతానామ్, అంతః, ఏవ, చ.

టీ॥ గుడాక + ఈశ = నిద్రకు ప్రభువైన అర్జునా! సర్వభూతాశయస్థితః = సర్వప్రాణుల హృదయములందున్నట్టి, ఆత్మా = ఆత్మను, అహం = నేను, భూతానాం = ప్రాణులకు, ఆదిః + చ = ఆదియును, మధ్యం చ = స్థితియును, అంతః + చ = అంతమును, అహం + ఏవ = నేనే.

తా॥ అర్జునా! సమస్త జీవరాసుల అంతర హృదయములందు నేనున్నాను. నేనే సర్వభూత సృష్టి స్థితి లయములకు కారణుడగుచున్నాను. సృష్టికి పూర్వమునందును, లయమునకు పిమ్మటను భూతజాలమంతయు లేదు. నే నున్నాను.

వి॥ అవిద్యతో గూడుకొనినవారు బ్రహ్మంపు యథార్థము నెఱుగలేరు, పైగా ఉన్న యధిష్ఠానముపై దేనినో యారోపించి, అయ్యారోపిత వస్తువుగా సంకల్పించినపుడు, ఆ సంకల్ప ప్రకారమే మనసు ధరించిన యాకారములే తోపికలై తోచుచుండగా నవియే నిజమని యున్న వస్తువులవలె భావించి సుఖ దుఃఖాన్విత భావ పరంపరలలో కొట్టుకొని పోవుచుందుము. ఇట్టి యవిద్యాన్వితులే గుడాకేశులు, గుడాకము = నిద్ర = యథార్థము నెఱుగని, అభిప్రయంత్యర్థానత్రే త్యభిప్రాయః. ఇశ్గతౌ, అత్ర = దీనియందు, అర్థాన్ = విషయములను, అభిప్రయంతి = పొందుదురు, అభిప్రాయము,

ఛందయతీతి ఛందః, ఛది ఆహ్లాదనే, ఛందయతి = ఆహ్లాద పెట్టునది, ఇతి = కనుక, ఛందము, ఛందస్సు, ఆశేరతే అర్థా అస్మిన్నిత్యాశయః శీఙ్ఘ స్వప్నే, అస్మిన్ = దీని యందు, అర్థాః = విషయములు, ఆశేరతే = ఉండును. ఇతి, ఆశయము, “అభిప్రాయశ్చంద ఆశయః,” అభిప్రాయము, ఛందము, ఆశయములు పర్యాయనామములు. అభిప్రాయము = తలంపు, మనసు జడమే. మనసు స్వయముగా సంకల్పించలేదు. ప్రత్యగాత్మ మనసును కరణముగా తీసికొని సంకల్పించును. దేవుడు సర్వప్రాణుల తలంపు లన్నిటియందు నున్నాడు. జీవుడు, యోగనిద్రయందు లయమైనను మనలో ప్రత్యగాత్మ స్వరూపమున దైవమున్నట్లు ఈశ్వరునందును పరమాత్మ యున్నాడు. ఇట్లే సర్వము లయమైనను నాత్మయున్నందున ప్రపంచమున కంతమును, ప్రత్యగాత్మనుండియే సంకల్పింపదయమై జీవాత్మ మారంభింప బడుచున్నందున జీవరాశికి ఆదియు, జాగ్రదాద్య వస్థలయందును దేవుడున్నందున ప్రపంచమునకు స్థితియు ఆ దైవమే.

శ్లో॥ ఆదిత్యానామహం విష్ణుః జ్యోతిషాం రవి రంశుమాన్ ।

మరీచి ర్మరుతామస్మి నక్షత్రాణామహం శశీ ॥ 21

ఆదిత్యానామ్, అహమ్, విష్ణుః, జ్యోతిషామ్, రవిః, అంశుమాన్,
మరీచిః, మరుతామ్, అస్మి, నక్షత్రాణామ్, అహమ్, శశీ.

టీ॥ అహం = నేను, ఆదిత్యానాం = ద్వాదశాదిత్యులలో, విష్ణుః = విష్ణువును, జ్యోతిషాం = జ్యోతులలో, అంశుమాన్ = కిరణములుగల, రవిః = సూర్యుడను, మరుతాం = మరుత్తులలో, మరీచిః = మరీచిని, నక్షత్రాణాం = చుక్కలలో, శశీ = చంద్రుడను, అహం+అస్మి = నేనగుచున్నాను.

తా॥ ద్వాదశాదిత్యులలో విష్ణువును, జ్యోతులలో సూర్యుడను, మరుత్తులలో మరీచిని, చుక్కలలో చంద్రుడను నేనగుచున్నాను.

వి॥ ఇంద్రుడు, ధాత, పర్యన్యుడు, త్వష్ట, పూష, అర్యముడు, భగుడు, వివస్వంతుడు, విష్ణువు. అంశుమంతుడు, వరుణుడు, మిత్రుడు ఈ

పండ్రెండుగురు ఆదిత్యులలో విష్ణువు దేవుడు, విశ్వమును వ్యాపించి యుండువాడు విష్ణువు, పండ్రెండు మంది సూర్యులలో విష్ణువు గొప్పవాడు, విష్ణుతేజమే ద్వాదశాదిత్యులకు వెలుగు. రూయతే స్తూయత ఇతి రవిః. రుశభే. రూయతే స్తూయతే = స్తుతించువాడు, స్తుతింపబడువాడు, శబ్దించువాడు, జ్యోతులలో నక్షరములనబడు కిరణములచే శబ్దించు బుద్ధియే రవి = సూర్యుడు, మ్రియతే అనేనేతి మరుత్, అనేన = దీనిచేత, మ్రియతే = చత్తురు. ఇతి = కనుక, మరుత్, మ్రియంతేక్షుద్రజంతవస్త మాంసివా అనేనేతి మరీచిః, మృజ్ ప్రాణత్యాగే, అనేన = దీనిచేత, క్షుద్రజంతవః = నీచజంతువులును, తమాంసివా = చీకటియును, మ్రియంతే = చచ్చును, ఇతి, మరీచి, వాయువులలో అజ్ఞానుల శరీరములనుగాని చీకటినిగాని నశింపజేయు మరీచియనబడు వాయువు, అన్యంతే ప్రాణ్యంతే లోకా ఏభి రిత్యానిలాః అనప్రాణనే, ఏభిః = వీరిచే, లోకః = లోకములు, అన్యంతే ప్రాణ్యంతే = ప్రాణయుక్తములుగా చేయబడును. ఇతి = కనుక, అనిలులు = వాయువులు. కుండలినీశక్తిచే వాయువు లుత్పత్తియై యజ్ఞానుల చంపును. మహాత్ముల బ్రతికించును. నక్షరతీతి నక్షత్రం, క్షరసంచలనే, నక్షరతి = నశింపనిది, ఇతి, నక్షత్రము, నక్షయత ఇతి నక్షత్రం. క్షిప్యే, నక్షియతే = నశింపనిది, ఇతి, నక్షత్రము. శశతి ప్లతేన గచ్ఛతీతి శశః, శశప్లత గతౌ, శశతి = ప్లతేనగచ్ఛతి = దాటుచు బోవునది, ఇతి, శశము = కుందేలు. శశస్యధరః. శశీ, శశస్య = కుందేటియొక్క, ధరః = ధరణము గలవాడు, శశి, దాటుచు పోవు కుందేలువంటి కుండలినీ శక్తిని ధరించిన మనస్సనెడు చంద్రుడును ఆత్మయే.

శ్లో॥ వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానామస్మి వాసవః ।

ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి భూతానామస్మి చేతనా ॥ 22

వేదానామ్, సామవేదః, అస్మి, దేవానామ్, అస్మి, వాసవః,

ఇంద్రియాణామ్, మనః, చ, అస్మి, భూతానామ్, అస్మి, చేతనా.

టీ॥ వేదానాం = వేదములలో, సామవేదః = సామవేదము, అస్మి = అయివున్నాను, దేవానాం = దేవతలలో, వాసవః = ఇంద్రుడను, అస్మి, ఇంద్రియాణాం = ఇంద్రియములలో, మనః = మనస్సును, అస్మి, భూతానాం = ప్రాణులలో, చేతనా = చైతన్యము, అస్మి.

తా॥ వేదములలో సామవేదమును, దేవతలలో ఇంద్రుడను, ఇంద్రియములలో మనస్సును, ప్రాణులలో చైతన్యమును నేనై వున్నాను.

వి॥ శ్రుతి స్త్రీ వేద అమ్మాయ స్త్రయీ. శ్రూయతే ధర్మాధర్మాదిక మనయేతి శ్రుతిః, అనయా = దీనిచే, ధర్మా+అధర్మా+ఆదికం = ధర్మాధర్మాదులు, శ్రూయతే = వినబడును. ఇతి, శ్రుతి, విదంత్యనేన ధర్మాధర్మావితి వేదః, అనేన = దీనిచేత. ధర్మాధర్మౌ = ధర్మాధర్మములను, విదంతి = ఎరుగుదురు, ఇతి, వేదము, అమ్మాయతే పారంపర్యేణేత్యామ్నాయః, మ్నా అభ్యాసే, పారంపర్యేణ = పారంపర్యముచేత, అమ్మాయతే = అభ్యసించబడునది, ఇతి, అమ్మాయము. వేదములలో కారణ శరీరస్థ సంచితపాప వినాశనకారియైన సామవేదమును, త్రయీ = ఋక్సా మయజుర్వేదములకు త్రయీ విద్యయని పేరు. దివి భవాః దివ్యాః, దివి = స్వర్గమునందు, భవాః = ఉండువారు. ధివ్యాః = దేవతలు, మా త్రాదినిరపేక్షేణ ధర్మవిశేషాదేవ ఉత్పద్యంత ఇత్యుపపాదుకాః = దివ్యాశ్చతే ఉపపాదుకాశ్చ దివ్యోపపాదుకాః, మాత్రాది = తల్లి మొదలైనవారు, నిరపేక్షేణ = లేకనే, ధర్మవిశేషాత్ + ఏవ = ధర్మవిశేషముచే, ఉత్పద్యతే = అయోనిజులై పుట్టినవారు, ఇతి = కనుక, ఉపపాదుకాః = ఉపపాదుకులు, దివ్యాశ్చతే ఉపపాదుకాశ్చ దివ్యోపపాదుకాః = దివ్యులైన ఉపపాదుకులు, దేవతలు, వసూని రత్నాన్యన్య సంతీతి వాసవః, అన్య = ఇతనికి, వసూని = రత్నాని = రత్నములు, సంతి = ఉన్నవి, ఇతి = కనుక, వాసవుడు, దేవతలలో పరమైశ్వర్యముక్తుడగు జ్ఞానరత్నములుగల ఇంద్రుడును, ఇంద్రియములలో

అంతరింద్రియమగు మనస్సును, ప్రాణులలోని చైతన్యమును బ్రహ్మమే. ఇంద్రస్య ఆత్మనః లింగం ఇంద్రియం, ఇంద్రుడు = ఆత్మ, ఆత్మకు జ్ఞాపకము కనుక, ఇంద్రియము, లింగం = జ్ఞాపకము.

శ్లో॥ రుద్రాణాం శంకరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్ ।

వసూనాం పావకశ్చాస్మి మేరు శిఖరిణా మహమ్ ॥ 23

రుద్రాణామ్, శంకరః, చ, అస్మి, విత్త ఈశః, యక్షరక్షసామ్,
వసూనామ్, పావకః, చ, అస్మి, మేరుః, శిఖరిణామ్, అహమ్.

టీ॥ రుద్రాణాం = ఏకాదశరుద్రులలో, శంకరః + చ = శంకరుడను, యక్షరక్షసాం = యక్షరాక్షసులలో, విత్తేశః = కుబేరుడు, వసూనాం = అష్ట వసువులలో, పావకః + చ = అగ్ని హోత్రుడను, శిఖరిణాం = శిఖరములుగల పర్వతములలో, మేరుః = మేరుపర్వతమును, అహం = నేను, అస్మి = అయివున్నాను.

తా॥ రుద్రులలో శంకరుడును, యక్షరాక్షసులలో కుబేరుడును, అష్టవసువులలో పావకుడును, కొండలలో మేరు పర్వతమును నేనై యున్నాను.

వి॥ రోదయం తృసురానితి రుద్రాః. రుదిర్ అశ్రువిమోచనే. అసురాన్ = దుష్టులను, రోదయంతి = దుఃఖింపజేయువారు, ఇతి, రుద్రులు, రుజదుఃఖం ద్రావయంతీతి రుద్రాః, ద్రాకుత్సాయాం గతౌ, రజం = దుఃఖం = దుఃఖమును, ద్రావయంతి = పోగొట్టువారు, ఇతి, రుద్రులు, రుతంవేదాత్మకం శబ్దం కల్పాదౌ, రువంతీతి రుద్రాః, రుశబ్దే, కల్పాదౌ = కల్పాదియందు, రుతం = వేదాత్మకం, శబ్దం = వేదాత్మక శబ్దమును, రువంతి = పలుకువారు, ఇతి, రుద్రులు, అజుడు, ఏకపాదుడు, అహిర్బుద్ధుడు, త్వష్ట, రుద్రుడు, హరుడు, శంభుడు, త్ర్యంబకుడు, అపరాజితుడు, ఈశానుడు, త్రిభువనుడు ఈ పదునొకండుమంది రుద్రులు, శం సుఖం కరోతీతి శంకరః,

దుక్పజ్జకరణే, శం = సుఖం = సుఖమును, కరోతి = కలుగజేయు వాడు, ఇతి, శంకరుడు, ఏకాదశ రుద్రులలో శంకరుడు ఆత్మ, యక్ష రాక్షసులలో కుబేరుడాత్మ, వస తీతి వసుః, వసనివాసే, వసతి = ఉండును. ఇతి, వసువు = అష్టవసువులు, అగ్ని, కిరణము, రత్నము, ధనము. అహత్య వసంతీతి వసవః, అహత్య = కూడుకొని, వసంతి = ఉండువారు, ఎనిమిదిమంది వసువులు, ఆపుడు, ధ్రువుడు, సోముడు, అధ్వరుడు, అనిలుడు, ప్రత్యాఘడు, అనలుడు, ప్రభాసుడు, పునాతీతి పావకః, పూజ్ పవనే, పునాతి = పవిత్రము జేయువాడు, ఇతి, పావకుడు. వసువులలో పావకుడు బ్రహ్మము, శిఖరాణ్యస్య సంతీతి శిఖరీ, అస్య = దీనికి, శిఖరాణి = అగ్రములు, సంతి = కలవు, ఇతి, శిఖరీ = వృక్షము, పర్వతము. మీనాత్యసురానితి మేరుః. అసురాన్ = రాక్షసులను, మీనాతి = వాసించునది, ఇతి, మేరువు, మినోతి క్షీపతి శిఖరై ర్జ్యోతీంషీతి మేరుః, శిఖరైః = శిఖరములచే, జ్యోతీంషి = నక్షత్రములను, మినోతి = క్షిపతి = వహించునది. ఇతి. మేరువు, పర్వతములలో మేరుపర్వతమాత్మ.

శ్లో॥ పురోధసాం చ ముఖ్యం మాం విద్ధి పార్థ! బృహస్పతిమ్ ।
సేనానీనామహం స్కంద స్సరసామస్మి సాగరః ॥ 24

పురోధసామ్, చ, ముఖ్యమ్, మామ్, విద్ధి, పార్థ, బృహస్పతిమ్,
 సేనానీనామ్, అహమ్, స్కందః, సరసామ్, అస్మి, సాగరః.

టీ॥ హే పార్థ = ఓ అర్జునా! పురోధసాం = రాజపురోహితులలో, ముఖ్యం = ముఖ్యుడైన, బృహస్పతిం = బృహస్పతినిగను, మాం = నన్ను, విద్ధి = తెలిసికొనుము, సేనానీనాం = సైన్యాధిపతులలో, స్కందః = కుమారస్వామి, సరసాం = సరస్సులలో, సాగరః = సాగరుడు, అహం = నేను, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ ఓ అర్జునా! నేను రాజపురోహితులలో ప్రముఖుడయిన బృహస్పతిని, సేనాధిపతులలో కుమారస్వామిని, సరస్సులలో సాగరుడను అయియున్నాను.

వి॥ శాంతిక పౌష్టికాది కర్మసు పురోధీయత ఇతి పురోధాః, శాంతిక పౌష్టికము మొదలైన, కర్మసు = కర్మలందు, పురః = ముందు, ధీయతే = ఉంచబడువాడు, పురోధసుడు = పురోహితుడు, బృహతాం దేవానాం వేద మంత్రాణాం పతిః బృహస్పతిః. బృహతాం = దేవానాం = దేవతలకును, వేదమంత్రాణాం = మంత్రములకును, పతి = రక్షకుడు, బృహస్పతి, పురోహితులలో దైవసన్నిభుడు బృహస్పతి. స్కందయతి శత్రూన్ శోషయతీతి స్కందః, శత్రూన్ = శత్రువులను, శోషయతి = స్కందయతి = శోషింప చేయువాడు. ఇతి, స్కందుడు. దేవస్త్రీ దర్శనాదీశ్వర రేతసః స్కందతీతి స్కందః, దేవస్త్రీ దర్శనాత్ = దేవస్త్రీ దర్శనమువలన, ఈశ్వరరేతసః = శివ రేతస్సునుండి, స్కందతి = పుట్టినవాడు, ఇతి, స్కందుడు = కుమారస్వామి, సేనాధిపతులలో దేవతల సేనాపతి స్కందుడు, దైవము. సరతి ప్రవహతీతి సరః, సృగతౌ, సరతి = ప్రవహతి = ప్రవహించునది. ఇతి, సరసు. సరస్సులలో సముద్రము దైవాత్మకము.

శ్లో॥ మహర్షీణాం భృగురహం గిరామస్త్రైక మక్షరమ్ ।

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయః ॥ 25

మహర్షీణామ్, భృగుః, అహమ్, గిరామ్, అస్మి, ఏకమ్, అక్షరమ్, యజ్ఞానామ్, జపయజ్ఞః, అస్మి, స్థావరాణామ్, హిమాలయః.

టీ॥ అహం = నేను, మహర్షీణాం = సప్తమహర్షులలో, భృగుః = భృగుమహర్షిని, గిరాం = మాటలలో, ఏకం = ఒకటేయగు, అక్షరం = అక్షరమును (ఓంకారము) అస్మి = అయియున్నాను, యజ్ఞానాం = యజ్ఞములలో, జపయజ్ఞః = జపయజ్ఞమును, స్థావరాణాం = స్థావరములలో, హిమాలయః = హిమవత్పర్వతమును, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ మహర్షులలో భృగు మహర్షిని, మాటలో ఒకటే అక్షరమగు ఓంకారమును, యజ్ఞములలో జపయజ్ఞమును, స్థావరములలో హిమాలయమును నేనే సుమీ.

వి॥ జ్ఞానస్య పారగమా దృషిః మహ్యత ఇతి మహాః, మహాపూజాయాం. జ్ఞానస్య = జ్ఞానముయొక్క పార = తీరమును, గమాత్ = పొందుటవలన, ఋషిః = ఋషి, మహ్యతే = పూజింపబడునది, ఇతి, మహాః. పూజనీయమైన ఋషులు మహర్షులు, భ్రజ్యతే తప్యతే సూర్యాగ్ని తేజసా భృగుః, భ్రజ్యపాకే సూర్యాగ్ని తేజసా = సూర్యుడనబడు బుద్ధిచేతను, అహంకారమనబడు అగ్ని తేజస్సు చేతను, భ్రజ్యతే = తప్యతే = పక్వమగునది, భృగువు, బుధ్య హంకారములతో పక్వమై బ్రహ్మైక్యము నొందుట కనువైనది, భృగువు, మహర్షులలో భృగుమహర్షి దివ్యాంశ. గృణంత్యే తామితి గీః, గృశభే, ఏతాం = దీనిని, గృణంతి = పలుకుదురు, ఇతి, గీః, గృణాతి అస్థలిత ముచ్చరతీతి గీః, అస్థలితం = లెస్సగా, గృణాతి = ఉచ్చరతి = పలుకునది ఇతి, గీః, గిరాం ఇట్టి పలుకులలో, ఏకాక్షరమైన ఓంకారము దివ్యమైనది. యజ్ఞములలో సర్వదా జపించుచున్న సోఽహంభావ జపమే దైవ సన్నిభము. స్థావరములన్నింటిలోను హిమాలయపర్వతము దైవ స్వరూపి.

శ్లో॥ అశ్వత్థ సర్వవృక్షాణాం దేవర్షీణాం చ నారదః ।

గంధర్వాణాం చిత్ర రథః సిద్ధానాం కపిలో మునిః ॥ 26

అశ్వత్థః, సర్వవృక్షాణామ్, దేవర్షీణామ్, చ, నారదః,

గంధర్వాణామ్, చిత్రరథః, సిద్ధానామ్, కపిలః, మునిః.

టీ॥ సర్వవృక్షాణాం = సకల వృక్షములలోను, అశ్వత్థః = అశ్వత్థ వృక్షమును, దేవర్షీణాం + చ = దేవర్షులలోను, నారదః = నారదుడను, గంధర్వాణాం = గంధర్వుల లోపల, చిత్రరథః = చిత్రరథుడను, సిద్ధానాం = సిద్ధులలో, కపిలః + మునిః = కపిలమునిని (అహం = నేనే).

తా॥ వృక్షములలో అశ్వత్థ వృక్షమును, దేవర్షులలో నారదుడను, గంధర్వులలో చిత్రరథుడను, సిద్ధులలో కపిల మునిని నేనే.

వి॥ వృశ్చతే చిద్యత ఇతి వృక్షం, ఓ వ్రశ్చుచ్చేదనే, వృశ్చతే = చిద్యతే = చేదంపబడునది, ఇతి, అశ్వరూపేణాగ్నిరస్మిన్ తిష్ఠతీత్యశ్వత్థః, ప్లాగతినివృత్థా, అశ్వరూపేణ = అశ్వరూపముతో, అస్మిన్ = దీనియందు, అగ్నిః = అగ్ని, తిష్ఠతి = ఉండును, ఇతి, అశ్వత్థము, వృక్షములలో గాయత్రీరూపాశ్వత్థ వృక్షము దేవతా వృక్షము. నారందదాతీతి నారదః, దేవర్షులలో జ్ఞానప్రదుడగు నారదుడాత్మ తుల్యము. గంధమర్వతీతి గంధర్వః, అర్వపర్వగతౌ, గంధం = గంధమును, అర్వతి = పొందును, ఇతి, గంధర్వుడు, గంధర్వులలో చిత్రరథుడను గంధర్వుడు దైవతుల్యుడు. కపివర్ణం లాతీతికపిలః, లాదానే, కపివర్ణమును, లాతి = ఇచ్చునది, కపిలము, సిద్ధులలో పూర్ణసిద్ధుడై హరియైన కపిలముని దేవసన్నిధుడు.

శ్లో॥ ఉచ్చైఃశ్రవస మశ్వానాం విద్ధి మామమృతోద్భవమ్ ।

ఐరావతం గజేంద్రాణాం నరాణాం చ నరాధిపమ్ ॥ 27

ఉచ్చైఃశ్రవసమ్, అశ్వానామ్, విద్ధి, మామ్, అమృత ఉద్భవమ్,
ఐరావతమ్, గజ ఇంద్రాణామ్, నరాణామ్, చ, నరఅధిపమ్.

టీ॥ అశ్వానాం = గుఱ్ఱములలో, అమృతోద్భవం = అమృతముతో బుట్టిన, ఉచ్చైః శ్రవసం = ఉచ్చైఃశ్రవమును, గజేంద్రాణాం = ఏనుగులలో, ఐరావతం = ఐరావతమునుగాను, నరాణాం + చ = నరులలో, నరాధిపం = రాజునుగాను, మాం = నన్ను, విద్ధి = తెలిసికొనుము.

తా॥ గుఱ్ఱములలో అమృతముతో పుట్టినట్టి ఉచ్చైఃశ్రవసమును, ఏనుగులలో ఐరావతమును, నరులలో రాజును నన్నుగా తెలిసికొనుము.

వి॥ ఉచ్చైః శ్రవసీ యస్యసః ఉచ్చైశ్రవాః, యస్య = దీనికి, ఉచ్చై = ఉన్నతములైన, శ్రవసీ = చెవులుగలవో, సః = అది, ఉచ్చైశ్రవస్సు, ఉచ్చైః శ్రవః కీర్తి ర్యస్యస ఉచ్చైశ్రవన్, ఉచ్చైః = ఉన్నతమైన, శ్రవః = కీర్తి, యస్య

= దేనికిగలదో, సః = అది, ఉచ్చైశ్రవస్సు = ఇంద్రాశ్వము, అశ్వుతే గమనేనేత్యశ్వః, అశూవ్యాప్తై, గమనేన = గమనముచేత, అశ్వుతే = వ్యాపించునది, ఇతి, అశ్వము. అశ్వములలో నుచ్చైశ్రవము దైవాంశ, ఇది అమృతముతోబాటు పాలసంద్రమున పుట్టినది. ఇరాఆపః అస్మిన్ సంతీతి ఇరావన్ సముద్రః, తస్మిన్ జాతః ఐరావతః, ఇరాః = ఆపః = నీరు, దీని యందు, సంతి = ఉన్నది, ఇతి = కనుక, ఇరావాన్ = సముద్రము, తస్మిన్ = సముద్రమునందు, జాతః = పుట్టినది, ఐరావతము, గజతి మాద్యతీతి గజః, గజమదే, గజతి = మాద్యతి = మదించునది, ఇతి, గజము, గజేంద్రులలో నైరావతము దేవతా, నృణంతి నయంతి సర్వంస్వవశమితిసరాః, సర్వం = అన్నియు, స్వవశం = తమ వశమును, నృణంతి = నయంతి = పొందించు కొనువారు, ఇతి = కనుక, సరాః = నరులు, నరులలో సరాధిపుడైన రాజు దేవాంశ.

శ్లో॥ ఆయుధానామహం వజ్రం ధేనూనామస్మి కామధుక్ ।

ప్రజనశ్చాస్మి కన్దర్ప సర్పాణామస్మి వాసుకిః ॥ 28

ఆయుధానామ్, అహమ్, వజ్రమ్, ధేనూనామ్, అస్మి, కామధుక్,
ప్రజనః, చ, అస్మి, కందర్పః, సర్పాణామ్, అస్మి, వాసుకిః.

టీ॥ అహం = నేను, ఆయుధానాం = ఆయుధములలో, వజ్రం = వజ్రాయుధమును, ధేనూనాం = ఆవులలో, కామధుక్ = కామధేనువును, అస్మి = అయియున్నాను, ప్రజనః + చ = పుట్టించునట్టి, కందర్పః = మన్మథుడను, అస్మి = అయియున్నాను, సర్పాణాం = సర్పములలో, వాసుకిః = వాసుకిని, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ ఆయుధములలో వజ్రాయుధమును, గోవులలో కామధేనువును, సంతానకరుడగు కందర్పుడును, సర్పములలో వాసుకియును నేనే.

వి॥ ఆయుధ్యంతే అనే నేత్యాయుధం, యుధసంప్రహారే, అనేన = దీని చేత, ఆయుధ్యంతే = యుద్ధము జేయుదురు. ఇతి, ఆయుధము వజతి ప్రతి బంధ రాహిత్యే నేతి వజ్రః, వజ్రగతౌ, ప్రతిబంధ రాహిత్యేన = అడ్డమే లేకుండ, వజతి = పోవునది, ఇతి, వజ్రము, ఆయుధములలో వజ్రము దేవుని అంశ, ధయత్యేనాం వత్స ఇతి ధేనుః, ధేట్పానే, వత్సః = దూడ, ఏనాం = దీనిని, ధయతి = త్రాగును. ఇతి, ధేనువు. ధేనువులలో కామధేనువు పరమాత్మాంశ. పుట్టించు వారిలో మన్మథుడు దైవాంశ. కంకుత్సితే త్యవ్యయం. కుత్సితో దర్పయస్యసః కందర్పః, కం = కుత్సితము, యస్య = ఎవనికి, కుత్సితః = కుత్సితమైన, దర్పః = దర్పముగలదో, సః = అతడు, కందర్పుడు = మన్మథుడు = కం సుఖం తద్వత్సుదర్పో యస్యసః కందర్పః, కం = సుఖము, తద్వత్సు = అట్టి సుఖవంతులందు, దర్పః = దర్పించునట్టి, సః = అతడు, కందర్పుడు. కేబ్రహ్మణ్యపిదృప్తవాన్ కందర్పః, కే = బ్రహ్మణి + అపి = బ్రహ్మ యందును, దృప్తవాన్ = దర్పించినవాడు, కందర్పుడు. సర్పతీతి సర్పః సృష్టేగతౌ, సర్పతి = చరించునది, ఇతి, సర్పము, వసురత్నం కే శిరసియస్య సః వసుకః, తస్యాపత్యం వాసుకిః, వసువు = రత్నము, కే = శిరసి = శిరసు నందు, యస్య = ఎవనికిగలదో, సః = అతడు, వసుకః = వసుకుడు. తస్య = అతని, అపత్యం = సంతానము, వాసుకి. సర్పములలో వాసుకి దేవతాసర్పము.

శ్లో॥ అనంతశ్చాస్మి నాగానాం వరుణో యాదసామహమ్ ।

పితౄణామర్యమా చాస్మి యమ స్సం యమతామహమ్ ॥ 29

అనంతః, చ, అస్మి, నాగానామ్, వరుణః, యాదసామ్, అహమ్,
పితౄణామ్, అర్యమా, చ, అస్మి, యమః, సంయమతామ్, అహమ్.

టీ॥ అహం = నేను, నాగానాం = నాగులలో, అనంతః+చ = అనంతుడను, యాదసాం = జలదేవతలలో, వరుణః = వరుణుడను,

అస్మి = అయియున్నాను. అహం = నేను, పితృణాం = పితృదేవతలలో, అర్యమా+చ = అర్యముడను, సంయమతాం = సంయమనము చేయువారిలో, యమః = యముడను, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ నేను నాగులలో అనంతుడను, జలదేవతలలో వరుణుడను, పితృదేవతలలో అర్యముడను, సంయమము చేయువారిలో యముడను అయి యున్నాను.

వి॥ నగే భవో నాగః, నగే = పర్వతమునందు, భవః = పుట్టినది, నాగము = సర్పము, నవిద్యతే అంతో యస్యేత్యనంతః, యస్య = ఎవనికి. అంతః = కడ. నవిద్యతే = లేదో, అతడు, అనంతుడు. సర్పములలో ననంతుడను, యాంతీతి యాదాంసి. యాప్రాపణే, యాంతి = చరించునవి, ఇతి, యాదాంసి = జలమునందు చరించునవి. యతంతే బాలమత్స్యాన్ హంతు మితి యాదాంసి, యతీ ప్రయత్నే, బాలమత్స్యాన్ = చిన్న చేపలను, హంతుం = చంపుట కొఱకు. యతంతే = ప్రయత్నము చేయునవి, ఇతి, యాదాంసి. వృణోతీతి, వరుణః, వృణోతి = చుట్టుకొని యుండునది. ఇతి వరుణుఁడు, వృణోతి వరానముం లోక ఇతి వరుణ, వృజ్ వరణే లోకః = జనము, అముం = ఇతనిని, వరాన్ = వరములను, వృణోతి = అడుగుచున్నది. ఇతి, వరుణుడు. వృణోతి అరీన్ పాశై రితివరుణః, పాశైః = పాశములచేత, అరీన్ = శత్రువులను, వృణోతి = కట్టువాడు, ఇతి, వరుణుడు, జలమున సంచరించువానిలో వరుణుడు దైవతుల్యుడు. ఇయర్తి గచ్ఛతీతి. అర్యమా, ఋగతౌ, ఇయర్తి + గచ్ఛతి = గమన యుక్తుడు, అర్యముడు, ఇతి, పితృ దేవతలలో అర్యముడు దేవతుల్యుడు. సమ్యక్ యమనం సంయమః. యమ ఉపరమే. సమ్యక్ = లెస్సగా, యమనం = మానియుండుట, సంయమము. చాలించువారిలో యముడను నేను.

శ్లో॥ ప్రహ్లాదశ్చస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతా మహమ్ ।

మృగాణాం చ మృగేంద్రోఽహం వైనతేయశ్చ పక్షిణామ్ ॥ 30

ప్రహ్లాదః, చ, అస్మి, దైత్యానామ్, కాలః, కలయతామ్, అహమ్,
మృగాణామ్, చ, మృగేంద్రః, అహమ్, వైనతేయః, చ, పక్షిణామ్.

టీ॥ అహం = నేను, దైత్యానాం = దైత్యులలో, ప్రహ్లాదః+చ = ప్రహ్లాదుడను, కలయతాం = గణిత శాస్త్రజ్ఞులలో, కాలః = కాలమును, మృగాణాం+చ = మృగములలో, మృగేంద్రః = సింహమును, పక్షిణాం = పక్షులలో, వైనతేయ+చ = గరుత్మంతుడను, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ నేను దైత్యులలో ప్రహ్లాదుడను, గణిత శాస్త్రజ్ఞులలో కాలమును, మృగములలో సింహమును, పక్షులలో గరుత్మంతుడను అయి యున్నాను.

వి॥ రాక్షసులలో ప్రహ్లాదుడు దైవము. ప్రహ్లాద జననాదులతివిచిత్రము. ఆధ్యాత్మికముగా సరిపడునేగాని బాహ్యార్థమునకు కుదురదు. కలయతీ ధర్మాధర్మాణాం ఆయుషోవా సంఖ్యానాం కరోతీతి కాలః. ధర్మాధర్మాణాం = ధర్మాధర్మములనైనను. ఆయుషః వా= ఆయువునైనను. సంఖ్యానం కరోతి = లెక్కబెట్టువాడు. ఇతి కాలుడు, దైవము. కలయతి ప్రాణిన ఇతి కాలః. ప్రాణినః = ప్రాణులను, కలయతి = పో ద్రొబ్బువాడు, ఇతి కాలుడు = యముడు, కాలము, ప్రాణికోట్ల శ్వాససంచారమునుబట్టి దేహములను మార్పుజేయు కాలము విచిత్రమైనది. శ్వాసను సహజకుంభకములో నుంచినచో కాలము నతిక్రమించి శరీరమార్పులెవ్వియు లేకుండ నెన్ని యేండ్లైనను జీవింపగలము. ఇట్లు లెక్కించువారిలో కాలము దైవస్వరూపి. మృగములలో సింహము దైవాంశ. పక్షతి గగన మనేనేతి పక్షి, పక్ష పరిగ్రహే, అనేన = దీనిచేత, గగనం = ఆకాశమును, పక్షతి = పరిగ్రహించును. ఇతి పక్షి, గిరతి గగన మనేనేతి గరుత్, గృనిగరణే, అనేన = దీనిచేత, గగనం = గగనమును, గిరతి = గ్రసించును, ఇతి, గరుత్, వినతాయాః

అపత్యం వైనతేయః, వినతాయాః = వినతయొక్క, అపత్యం = కొమారుడు, వైనతేయుడు. పక్షులలో విష్ణురథమైన గరుత్మంతుడు దేవుని అంశ.

శ్లో॥ పవనః పవతామస్మి రామశ్చస్తభ్యతామహమ్ ।

ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి స్రోతసామస్మి జాహ్నవీ ॥ 31

పవనః, పవతామ్, అస్మి, రామః, శస్తభ్యతామ్, అహమ్,
ఝషాణామ్, మకరః, చ, అస్మి, స్రోతసామ్, అస్మి, జాహ్నవీ.

టీ॥ అహం = నేను, పవతాం = పవిత్రము చేసెడివానిలో, పవనః = వాయువును, శస్తభ్యతాం = ఆయుధధారులలో, రామః = రాముడను, అస్మి = అయియున్నాను, ఝషాణాం = చేపలలో, మకరః = మొసలియు, స్రోతసాం = నదులలో. జాహ్నవీ = గంగానదియు, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ నేను పరిశుద్ధము చేయువానిలో వాయువును, ఆయుధధారులలో శ్రీరాముడను, చేపలలో మొసలిని, నదులలో గంగానదిని అయి యున్నాను.

వి॥ పునాతీతి పవమానః. పూర్వపవనే, పునాతి = పవిత్రము చేయువాడు, పవమానుడు - పవతీతి పవమానః, పవగతౌ, పవతి = సంచరించువాడు, ఇతి, పవమానుడు, సంచరించుచు, పవిత్రమైన వస్తువులన్నింటిలో వాయువు దైవతుల్యము. శ్వాసయొక్క రాకడపోకడలపై నిగా యుంచినచో, ఆ శ్వాసదేవుని స్ఫర్శించుచున్నందున, ఆ శ్వాస వెంబడి నిగాయుంచిన, మనస్సు దేవుని స్ఫర్శించుచున్నందున స్థూల సూక్ష్మములు రెండును పవిత్రములై, స్థూలసూక్ష్మ శరీరపు రుజలు నశించును. శస్యతే అనేనేతి శస్త్రం, శసుహింసాయాం, అనేన = దీనిచే, శస్యతే = హింసింపబడును, ఇతి, శస్త్రము, హింసింతురు గనుక శస్త్రము. శస్త్రధారులలో రాముడు భగవదంశ, ఝషతి హింస బాలమత్స్యా నితిర్ముషః, బాలమత్స్యాన్ = చిన్న చేపలను ఝషతి = హింసన్తి = చంపునది, ఇతి, ఝషము, ఝషతి రోగం ఝషా, ఝషహింసాయాం, రోగం = రోగమును, ఝషతి =

చెఱచునది, ఇతి ఝష, మాయాం కరోతీతిమకరః, మాయాం = మాయను, కరోతి = కలుగజేయునది ఇతి, మకరము = మొసలి, మకర ఇవ గ్రహీతు మశక్యత్వా న్మకరః, మకర ఇవ = మొసలివలె, గ్రహీతుం = గ్రహించుటకు, అశక్యత్వాత్ = సాధ్యముగానిదగుటవలన, మకరము, చేపలలో మొసలి దేవునంశ. స్వతః అంబుసరణం స్రోత ఇత్యుచ్యతే, స్వతః = తనంతట, అంబుసరణం = ప్రవహించు ప్రవాహము స్రోతస్సు, ఇతి = అని, ఉచ్యతే = చెప్పబడును, స్వతః సరతీతి స్రోతః, సృగతౌ, స్వతః = తనంతట, సరతి = ప్రవహించునది. ఇతి, స్రోతస్సు, జహోస్తనయా జాహ్నవి, జహోస్తే = జహ్నువుయొక్క, తనయా = కూతురు, జాహ్నవి = గంగానది, ప్రవాహములన్నిటిలో గంగానది దేవాంశ.

శ్లో॥ సర్గాణామాదిరంతశ్చ మధ్యం చైవాహ మర్జున ।

అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతామహమ్ ॥ 32

సర్గాణామ్, ఆదిః, అంతః, చ, మధ్యమ్, చ, ఏవ, అహమ్, అర్జున, అధ్యాత్మ విద్యా, విద్యానామ్, వాదః, ప్రవదతామ్, అహమ్.

టీ॥ హే అర్జున = ఓ యర్జునా! సర్గాణాం = సృష్టలయొక్క, ఆదిః = పుట్టుకయును, అంతః = అంతమును, మధ్యం + చ = స్థితియును, అహం + ఏవ = నేనేను, విద్యానాం = విద్యలలో, అధ్యాత్మవిద్యా = ఆత్మవిద్యయు, ప్రవదతాం = వాదించువారియొక్క, వాదః = వాదమును, అహం = నేనే.

తా॥ ఓ యర్జునా ! సకల సృష్టలకును నేనే ఆదిమధ్యాంతములు, విద్యలలో ఆత్మవిద్యయు, వాదించువారి వాదమును నేనే.

వి॥ సృజ్యత ఇతి సర్గః, సృజవిసర్గే, సృజ్యతే = సృజింపబడునది, ఇతి, సర్గము = స్వభావము, విడచుట, నిశ్చయము, నిర్మాణము, జీవేశ సంకల్ప నిర్మాణ మణగినపుడేదియున్నదో, నిర్మాణారంభమునను,

నిర్మాణస్థితియందును ఆ బ్రహ్మమే యున్నది. కనుక సృష్టికి ఆది మధ్యాంతములు దేవుడే. అధిష్ఠానముగ బ్రహ్మమునందు సర్వము నధ్యస్తమే. బాలురు వ్రాసికొనెడు పలకమీద బలపముతో నెన్నిటిను వ్రాసి తుడిచి వేసినను పలక యెట్లు నిర్వికారముగనున్నదో, అట్లే జీవేశ్వరులిద్దఱును తమ సంకల్పములతో బ్రహ్మమునందారోపించి తోపికలను, జగమును నట్లే నిర్మించి స్థాపించిలయము నొందించినను బ్రహ్మమునకే వికారమును లేదు. దేనినంటక యధిష్ఠానముగ నుండును. కార్యవర్గమును కారణసంఘమును నధికరించి చరించు తత్త్వమాధ్యాత్మికము. ఇట్టి స్థితిని సంపాదించి బ్రహ్మమే తాను, తానే బ్రహ్మమునైన యీ స్థితి యొక్క దానిని సంపాదించితిమేని సర్వోపనిషత్తుల యర్థమును గురువులు బోధింపగా గ్రహించు సర్వజ్ఞత్వము వచ్చును. కనుక విద్యలలో బ్రహ్మవిద్యయే దేవునివంటిది. లెస్సగా వాదించు వారిలోని యా వాదమును బ్రహ్మస్వరూపమే. ఎంతయో యాలోచించి, దైవానుగ్రహముచే కొత్త యంశముల కనిపెట్టి వాదించు శక్తి బ్రహ్మస్వరూపియే.

శ్లో॥ అక్షరాణా మకారోఽస్మి ద్వంద్వస్సామాసికస్య చ

అహమేవాక్షయః కాలో ధాతా హం విశ్వతో ముఖః ॥33

అక్షరాణామ్, అకారః, అస్మి, ద్వంద్వః, సామాసికస్య, చ,

అహమ్, ఏవ, అక్షయః, కాలః, ధాతా, అహమ్, విశ్వతో ముఖః.

టీ॥ అక్షరాణాం = అక్షరములలో, అకారః = అకారమును, అస్మి = అయియున్నాను. సామాసికస్య = సమాసములలో, ద్వంద్వః+చ= ద్వంద్వ సమాసమును, అస్మి = అయియున్నాను, అక్షయః = నాశములేని, కాలః = కాలము, అహం+ఏవ = నేనేను, విశ్వతోముఖః = అన్నివైపుల ముఖములు గల, ధాతా = ధాతను, అహం = నేనే.

తా॥ నేను అక్షరములలో అకారమును, సమాసములలో ద్వంద్వ సమాసమును, అనంతమైన కాలమును, అనంతముఖములుగల ధాతను అయి యున్నాను.

వి॥ రామానుజాచార్యులు, అకారమనగా పొందదగిన బ్రహ్మము, బ్రహ్మమును పొందుటకొఱకు, ఉ = ఏవ = ఏ, అ + ఉ = బ్రహ్మమును పొందుటకొఱకే, మ్ = జీవుడు, అ+ఉ = ఓ, ఓమ్ = బ్రహ్మమును పొందుటకే జీవుడు ప్రయత్నింపవలయునని వివరించినారు. కనుక బ్రహ్మమనునర్థమున “అ” కారము ప్రయోగింపబడినందున అక్షరములలో అకారము దేవసన్నిభము. రెండుగాని, యెక్కువగాని స్వతంత్రపదములుగల ద్వంద్వ సమాసమే సమాసములలో దైవసమాసము, పరిణామ హేతువగు కాలమాతృ స్వరూపియే. సంకల్పముచే కుండలినీ శక్తి కదలుటవలన రేచక పూరకాత్మక కాలమేర్పడును. రేచక పూరక లయమే ద్వంద్వరహితోదాన బ్రహ్మము. ఇట్టి కాల మాతృస్వరూపి. సర్వవ్యాపకమగుటచే నంతట ముఖములుగల ధాత బ్రహ్మాత్మకము. సర్వంధధాతీతి ధాతా, దుధాఙ్ ధారణపోషణయోః, సర్వం = సర్వమును, దధాతి = పోషించునతడు, ఇతి, ధాత.

శ్లో॥ మృత్యుస్స ర్వహరశ్చాహ ముద్భవశ్చ భవిష్యతామ్ ।

కీర్తిశ్రీరావ్ క్ష నారీణాం స్మృతిరేధా ధృతిః క్షమా ॥ 34

మృత్యుః, సర్వహరః, చ, అహమ్, ఉద్భవః, చ, భవిష్యతామ్,
కీర్తిః, శ్రీః, వాక్, చ, నారీణామ్, స్మృతిః, మేధా, ధృతిః, క్షమా.

టీ॥ అహం = నేను, సర్వహరః = సమస్తసంహారకుడైన, మృత్యుః + చ = మృత్యువును, భవిష్యతాం = పుట్టువు గలవారియొక్క, ఉద్భవః + చ = పుట్టుకయు, నారీణాం = స్త్రీలలో, కీర్తిః = కీర్తి, శ్రీః = లక్ష్మీయు, వాక్ + చ = వాక్కును, స్మృతిః = జ్ఞాపకశక్తి, మేధా = బుద్ధియు, ధృతిః = ధైర్యమును, క్షమా = ఓర్పు, (అస్మి = అయియున్నాను).

తా॥ నేను సర్వసంహారకుడనైన మృత్యువును, ముందు పుట్టబోవు వారలకు పుట్టుకయును అయియున్నాను, మఱియును స్త్రీలలో కీర్తి, సంపద, వాక్కు, స్మృతి, బుద్ధి, ధైర్యము, ఓర్పును నేనే.

వి॥ మ్రియతే మృత్యుః, మృజ్ ప్రాణత్యాగే, మ్రియతే = చచ్చుట. మృత్యువు, చంపునది మృత్యువు, పుట్టిన వానినెల్ల చంపు శక్తి మృత్యువు, బ్రహ్మసిద్ధి సిద్ధి నొందిన మహాత్ముల స్థూల శరీరము చాల కాలము జీవించునే గాని చావకుండ శాశ్వతముగ నుండదు. ఇట్టి మృత్యువాత్మ శక్తియే. శుక్ల శోణితములతో గర్భధారణమై శిశు జన్మ గలుగుచున్న యాశ్చర్యము బ్రహ్మ స్వరూపమే కదా! ఇట్లు పుట్టబోవు జీవరాసుల యుద్భవశక్తి యాత్మ స్వరూపియే.

సృణాతి నయతి స్వవశం పురుషమితి నారి, సృణాయే, పురుషం = పురుషుని, స్వవశం = తన స్వాధీనమును. సృణాతి = నయతి = పొందించుకొనునది, ఇతి = కనుక, నారీ = స్త్రీ. కీర్త్యత ఇతి కీర్తిః, కృత సంశబ్దనే, కీర్త్యతే = కీర్తింపబడునది, ఇతి, కీర్తి, శ్రియతే జనైరితి శ్రీః, శ్రిజ్ సేవాయాం, జనైః = జనులచే, శ్రియతే = ఆశ్రయింపబడునది, ఇతి, శ్రీ, ఉచ్యత ఇతివాక్, వచపరిభాషణే, ఉచ్యతే = పలుకబడినది, ఇతి, వాక్, మహర్షిభిః వేదార్థస్మరణ పూర్వకం రచితత్వాత్ స్మృతిః, స్మృ ఆధ్యానే, మహర్షిభిః = మహర్షులచేత, వేదార్థస్మరణ పూర్వకం = వేదార్థ పర్యాలోచన పూర్వకముగా, రచితత్వాత్ = నిర్మింపబడినందువలన, స్మృతి, స్మరణం స్మృతిః స్మృ ఆధ్యానే, స్మరణం = స్మరించుట, స్మృతి, మేధతే అనుభూతం సర్వమస్మామితి మేధా, మేధ్యసంగమే, అనుభూతం = అనుభవించబడిన. ఇతి, సర్వం = అన్నియు, అస్యాం = దీనియందు, మేధతే = సంగతములై యుండును, ఇతి, మేధ = ఇట్టి బుద్ధి, ద్రియతే అనయాచ ధృతిః, ధృజ్ ధారణే, అనయా = దీనిచేత, ద్రియతే = ధరింపబడును, ధృతి = ధైర్యము,

ధరించుట, క్షమ = ఓర్పు, స్త్రీలలో కీర్తి, సంపద, వాణి, స్మృతి, మేధ, ధైర్యము, ఓర్పు ఇవి దేవతాశక్తులు. బ్రహ్మము నందు లీనమగుచున్నచో నిట్టి సద్గుణములనబడు దేవతాస్త్రీలు వశమగుదురు. సహజముగ నిట్టి సుగుణముల కలిగియుందుము.

శ్లో॥ బృహత్సామ తథా సామ్నాం గాయత్రీ ఛందసా మహమ్ ।

మాసానాం మార్గశీర్షోఽహ ఋతూనాం కుసుమాకరః ॥ 35

బృహత్సామ, తథా, సామ్నామ్, గాయత్రీ, ఛందసామ్, అహమ్, మాసానామ్, మార్గశీర్షః, అహమ్, ఋతూనామ్, కుసుమాకరః.

టీ॥ సామ్నాం = సామములలో, బృహత్సామ = బృహత్సామమును, ఛందసాం = ఛందస్సులలో, గాయత్రీ = గాయత్రియును, తథా = అలాగుననే, మాసానాం = మాసములలో, మార్గశీర్షః = మార్గశీర్షమును, ఋతూనాం = ఋతువులలో, కుసుమాకరః = వసంతమును, అహమస్మి = నేను అయియున్నాను.

తా॥ సామ వేదములో బృహత్సామము నేనే. ఛందస్సులలో గాయత్రీ ఛందస్సు నేనే. మాసములలో మార్గశీర్ష మాసము నేనే. ఋతువులలో వసంత ఋతువు నేనే.

వి॥ స్యతి వైరం సామ. షో అంతఃకర్మణి, వైరం = వైరమును, స్యతి = చెఱుచునది, సామ, బర్హతీతి బృహత్, బృహృవృద్ధౌ, బర్హతి = వృద్ధిబొందునది, ఇతి, బృహత్, సామములలో బృహత్సామము బ్రహ్మాంశము. ఛందయతీతి ఛందః, చది ఆహ్లాదనే, ఛందయతి = ఆహ్లాదమును చేయునది, ఛందస్సు, గాయంతం త్రాయత ఇతి గాయత్రీ. త్రైజ్ పాలనే, గాయంతం = తన్ను జపించువానిని, త్రాయతే = రక్షించునది, ఇతి, గాయత్రి, గురుకీలులో నుండుటే గాయత్రీ జపము. గాయంతులు =

వైద్యులు, వారిని రక్షించునది గాయత్రి, బ్రహ్మను సంధాన మొనరించినచో రోగముల బోగొట్టు రసమును ఊరించి రక్షించునది గనుక గాయత్రి, గాయత్రి = చంద్రచెట్టుకూడ అగును. మన్యతే పరిమీయతేనేనేతి మాసః. మసీపరిమాణే, అనేన = దీనిచే. కాలము, పరిమీయతే = పరిమాణ చేయబడును. ఇతి మాసము, మృగశీర్ష నక్షత్రయుక్తా పూర్ణిమా మార్గశీర్షా మృగశీర్ష = మృగశిర, నక్షత్ర. యుక్తా = కూడిన, పూర్ణిమా = పున్నమగలది. మార్గశిర మాసము, మాసములలో మార్గశిర మాసము దేవతా మాసము, ఇయర్తి ఋతుః, ఋగతౌ, ఇయర్తి = పోవును, ఋతువు, ఋతువులలో వసంత ఋతువు బ్రహ్మ సమానము.

శ్లో॥ ద్యూతం ఛలయతామస్మి తేజ స్తేజస్వినా మహమ్ ।

జయోఽస్మి వ్యవసాయోఽస్మి సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్ ॥ 36

ద్యూతమ్, ఛలయతామ్, అస్మి, తేజః, తేజస్వినామ్, అహమ్, జయః, అస్మి, వ్యవసాయః, అస్మి, సత్త్వమ్, సత్త్వవతామ్, అహమ్.

టీ॥ అహం = నేను, ఛలయతాం = జగద్వంచకములగు వానిలో, ద్యూతం = జూదము, అస్మి = అయియున్నాను, తేజస్వినాం = తేజోవంతులయొక్క, తేజః = తేజమును, అస్మి = అయియున్నాను, జయః = జయించువారల జయమును, అస్మి = అయియున్నాను, వ్యవసాయః = ఉద్యోగవంతుల యుద్యోగమును, అస్మి = అయియున్నాను, సత్త్వవతాం = బలముగలవారలయొక్క, సత్త్వం = బలమును, అహం = నేను, అస్మి = అయియున్నాను.

తా॥ వంచకములైన వాటిలో జూదము నేనే, తేజోవంతుల తేజస్సు నేనే జయముగల వారల జయమును, దార్ఢ్యవంతుల దార్ఢ్యమును, ఉద్యోగుల యుద్యోగమును నేనే.

వి॥ దేవనం ద్యూతః, దివు క్రీడాదౌ, దేవనం = క్రీడించుట, ద్యూతము, ఛలము = ఒక అభిప్రాయముతో చెప్పిన పదమునకు మఱొక యభిప్రాయము చేసికొని యుత్తరము చెప్పుట, ఛతీకార్యమితి ఛలం, ఛో ఛేదనే, కార్యం = కార్యమును. ఛతి = చెఱుచునది, ఇతి, ఛలము, మోసకార్యము నన్నింటిలో జూదము గొప్ప మోసము, తోపికలను నిజమనిపించి, దేవుని మార్గమును తప్పించి, గురుకీలునుండి యేమఱుపాటును గలిగించు మోసమే బహుగొప్పది, ఇట్టి మోసమునుండి బయటపడు మార్గమును మొదట వెదకవలయును. తేజయతీతి తేజః, తిజ నిశాతనే, తేజయతి = కృతముగా చేయునది, ఇతి, తేజస్సు = ప్రభావము, కాంతి బలిమి, రేతస్సు, ప్రభావముగలవారిలో బలిమి బ్రహ్మ సంబంధము గలది. జయము దైవ స్వరూపమే. వ్యవసీయత ఇతి వ్యవసాయః, షోఽస్తఃకర్మణి, వ్యవసీయతే = విశేషముగా నిశ్చయించునది, ఇతి, వ్యవసాయము, విశేషముగా వరిశీలించి యనుభవమునకు వచ్చిన పిమ్మట శ్రుతి యుక్తనుభవపూర్వకముగా నిశ్చయించుట వ్యవసాయము. యిది బ్రహ్మేశమే, బలవంతులలోని బలము దేవాంశ.

శ్లో॥ వృష్టీనాం వాసుదేవోఽస్మి పాండవానాం ధనంజయః ।

మునీనామప్యహం వ్యాసః కవీనా ముశనాకవిః ॥ 37

వృష్టీనామ్, వాసుదేవః, అస్మి, పాండవానామ్, ధనంజయః,
మునీనామ్, అపి, అహమ్, వ్యాసః, కవీనామ్, ఉశనా, కవిః.

టీ॥ వృష్టీనాం = యాదవులలో, వాసుదేవః = వసుదేవ నందనుడను, అస్మి = అయివున్నాను, పాండవానాం = పాండుకుమారులలో, ధనంజయః = అర్జునుడను, అస్మి = అయివున్నాను, అపి = మఱియును, అహం = నేను, మునీనాం = మునులలో, వ్యాసః = వ్యాసుడు, అహం = నేను, కవీనాం = వర్ణన చేయు పండితులలో, ఉశనాకవిః = శుక్రుడను విద్వాంసుడు.

తా॥ యాదవులలో వాసుదేవుడు నేనే, పాండవులలో అర్జునుడవయిన నీవును నేనే, ఋషులలో వేదవ్యాస మహాముని నేనే, శాస్త్రార్థముల నెఱింగిన వారలలో శుక్రాచార్యుడు నేనే.

వి॥ వర్షత్యమృత మితి వృష్టిః, వృషసేచనే. అమృతం = అమృతమును. వర్షతి = వర్షించునది, ఇతి, వృష్టి, సర్వభూతములందు నివసించుటచే వాసు, చైతన్యస్వరూపమున బ్రకాశించుటచే దేవుడు, వాసుదేవుడు = సర్వజీవులందు నివసించి తెలిసికొనునట్లుచేయు సచ్చిదానందమైన దేవుడే వాసుదేవుడు, వృష్టి వంశమున అమృతమునుద్రావెడు బ్రహ్మనిష్ఠాన్విత వాసుదేవుడు బ్రహ్మమే, సుఖమును బొందించు సాత్వికవృత్తి పొందువు. పొందువనెడు సాత్వికవృత్తికి సంబంధించిన శుద్ధ సాత్వికవృత్తి యనబడు బ్రహ్మకారవృత్తులే పాండవులు. ధనంజయతీతి ధనంజయః, జిజయే, ధనం = ధనమును, జయతి = జయించినవాడు, ఇతి, ధనంజయుడు, పాండవులలో సంచిత ధనమును జయించి యగ్నిస్థానముననున్న సమాన వాయు స్వరూపియగు జీవ స్వరూపుడర్జునుడు. పాండవులలో నర్జునుడు దైవంజే, “వాచం యమో మునిః” వాచం నియచ్ఛతీతి వచం యమః, వాచం = వాక్కును, నియచ్ఛతి = నిలపువాడు, వాచం యముడు. యమ ఉపరమే. అక్షరములు, పలుకులు, సంకల్పములు ఇవన్నియు వాక్కులే. వీనిని కదలకుండ చేయువాడు ముని, మన్యతేమునిః, మనజ్ఞానే, మన్యతే = జ్ఞానముకలవాడు, ముని, మాసనం వ్యాసః ఆస ఉపవేశనే, వివిధం = నానావిధములుగా, ఆసనం = ఉండుట. వ్యాసః = వ్యాసుడు, ఎన్నోవిధములుగా నైనను సరే సంకల్ప రహితముచే దేవునందుండువాడు వ్యాసుడు. మునులలో వ్యాసుడు దేవాంశ. కవతే చాతుర్వేణ కవిః, కల్పవర్షే, వష్టి ఇచ్ఛతి శిష్యశ్రేయ ఇత్యుశనాః, పరకాంతౌ, శిష్యశ్రేయః = శిష్యుల శ్రేయస్సును, వష్టి = ఇచ్ఛతి = కోరువాడు, ఇతి, ఉశనసుడు = శుక్రుడు. కవులలో శుక్రాచార్యుడు దైవము. శిష్యులకు మేలు గలిగెడు మార్గములను వర్ణించి, వర్ణించి బోధించు నతడు ఉశనసుడు.

శ్లో॥ దండో దమయతా మస్మి నీతిరస్మి జిగీషతామ్ ।

మౌనం చైవాస్మి గుహ్యేనాం జ్ఞానం జ్ఞానవతా మహమ్ ॥ 38

దండః, దమయతామ్, అస్మి, నీతిః, అస్మి, జిగీషతామ్,

మౌనమ్, చ, ఏవ, అస్మి, గుహ్యేనామ్, జ్ఞానమ్, జ్ఞానవతామ్, అహమ్.

టీ॥ దమయతాం = దండించువారలయొక్క, దమః = దండనీతి,
అస్మి = అయివున్నాను. జిగీషతాం = జయింప గోరువారియొక్క, నీతిః =
రాజనీతియును, అస్మి = అయివున్నాను. గుహ్యేనాం = గోప్యములలో,
మౌనంచైవ = మౌనమును, అస్మి = అయివున్నాను. జ్ఞానవతాం = జ్ఞానము
గలవారియొక్క, జ్ఞానం = జ్ఞానము, అహం = నేనే, అస్మి = అయివున్నాను.

తా॥ శిక్షించు వారలయొక్క దండనీతి నేనే. జయింప నిశ్చయించిన
వారల జయోపాయములు నేనే. గోప్యమయిన వస్తువులలో మౌనము నేనే.
జ్ఞాన వంతులలో జ్ఞానము నేనే.

వి॥ దమ్యతే అనేనీతి దండః, అనేన = దీనిచేత, దమ్యతే = దండింప
బడును. ఇతి, దండము. దండించువారిలోని దండనీతి దైవస్వరూపి.
జయింపగోరువారిలోని నీతి ఆత్మ సమము. ఏ సమయమున నెట్లు
ప్రవర్తింపవలయునో, మాటలాడవలయునో యెఱిగి నడచుకొనుట నీతి.
గూహనీయం గుహ్యం. గుహాసంవరణే, గూహనీయం = దాచదగినది,
గుహ్యము = తాబేలు, రహస్యావయవము. రహస్యములలో మౌనము
దైవస్వరూపి, మాటలుగాని, క్రియలు గాని, సంకల్పములుగాని లేకుండుట
మౌనము, మునే ర్భావో మౌనం. మునేః = మునియొక్క భావః = భావము,
మౌనము. జ్ఞానవంతులలోని బ్రహ్మజ్ఞానము దైవాత్మిక.

శ్లో॥ యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తదహమర్జున ।

న తదస్తి వినా యత్స్యాన్మయాభూతం చరాచరమ్ ॥ 39

యత్, చ, అపి, సర్వభూతానామ్, బీజమ్, తత్, అహమ్, అర్జున,
న, తత్, అస్తి, వినా, యత్, స్యాత్, మయా, భూతమ్, చరఅచరమ్.

టీ॥ అర్జున = ఓ అర్జునా ! యత్ = ఏది, సర్వభూతానాం =
సర్వప్రాణులకు, బీజం = అది కారణమో, తదపి చ = అదియును, అహం
= నేను, యత్ = ఏది, మయావినా = నన్ను విడిచి, స్యాత్ = ఉండునో,
తత్ = అట్టి, చరాచరం = జంగమస్థావరాత్మకమైన, భూతం = ప్రాణి
సమూహము, నాస్తి = లేదు.

తా॥ అర్జునా! సర్వప్రాణులకును నేనే ఆదికారణుడను, నన్ను విడిచి
జంగమ స్థావరములలో నేదియులేదు.

వి॥ విశేషేణ జాయతే బీజం, జనీ ప్రాదుర్భావే. విశేషేణ =
విశేషముగా, బీజం = పుట్టునది, బీజము. బీజ్యతే అనేనేతి బీజం.
బీజరోహణే. అనేన = దీనిచే, బీజ్యతే = పుట్టింపబడును. ఇతి, బీజము.
విత్తనములో బీజమున్నచో మొలుచును. లేనిచో మొలవదు. ఇట్లు
మొలిపించు శక్తి బ్రహ్మ సంబంధిని. అట్లే బ్రహ్మమునుండి సమస్తము
నుద్భవించును. బీజము చెడి వృక్షమగును. దేవుడటలగాదు. దైవముయొక్క
స్వరూపము చెడకనే వివర్తముగాను, వివిధములుగాను,
అనిర్వచనీయముగాను, ప్రాతిభాసికముగాను, వ్యవహారికము గాను
నుత్పత్తియగును. ఎన్ని యుత్పత్తియైనను దేవుడేకరీతిగా నుండును, జంగమ
స్థావరాత్మక ప్రపంచమును అజ్జల్లులును నగు చరాచర ప్రపంచమంతయు
దేవుడు లేకనే యుండనేరదు. సర్వాధిష్ఠానము దేవుడు. అధిష్ఠానమునందు
జగమధ్యస్తము. దేవుడే జగము, జగమే దేవుడైనందున దేవుని విడిచి
యేదియులేదు.

శ్లో॥ నాన్తోస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప ।

ఏషతాద్దేశతః ప్రోక్తో విభూతే ర్విస్తరో మయా ॥

40

న, అంతః, అస్తి, మమ, దివ్యానామ్, విభూతీనామ్, పరంతప,
ఏషః, తు, ఉద్దేశతః, ప్రోక్తః, విభూతేః, విస్తరః, మయా.

టీ॥ పరంతప = అర్జునా ! మమ = నాయొక్క, దివ్యానాం =
ప్రకాశించుచున్న, విభూతీనాం = ఐశ్వర్యములకు, అంతః = తుది, నాస్తి
= లేదు, ఏషః = ఈ, విభూతేః = విభూతియొక్క, విస్తారస్తు = విస్తారమైతే,
మయా = నాచేత, ఉద్దేశతః = సంక్షేపముగా, ప్రోక్తః = చెప్పబడెను.

తా॥ అర్జునా! నాయొక్క ప్రకాశించుచున్న ఐశ్వర్యములకు తుదిలేదు.
ఇంకను ఎన్నియో విభూతులున్నవి. ఇప్పటికి గొన్ని విభూతులను మాత్రమే
సంగ్రహించి చెప్పబడెను.

వి॥ దేవుని దివ్యవిభూతుల కంతములేదు. ఇంకను నెన్నియో
విభూతులుండును. అయినను కొన్ని విభూతులు మాత్రమే యిప్పటికి
చెప్పబడినవి. సంగ్రహముగా కొన్ని విభూతులు తెలియబడినవి.

శ్లో॥ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జిత మేవ వా ।

తత్త దేవాః పరగచ్ఛత్త్వం మమ తేజోఽంశ సంభవమ్ ॥ 41

యత్, యత్, విభూతిమత్, సత్త్వమ్, శ్రీమత్, ఊర్జితమ్, ఏవ, వా,
తత్, తత్, ఏవ, అవగచ్ఛ, త్వమ్, మమ, తేజః అంశ సంభవమ్.

టీ॥ లోకే = లోకమునందు. విభూతిమత్ = ఐశ్వర్యముతో గూడుకొన్న,
శ్రీమత్ = శుభముతో కూడుకొన్న, ఊర్జితం+ఏవ = దృఢమైనదియును,
యత్ + యత్ + సత్త్వం = ఏయే వస్తువుగలదో, తత్ + తత్ =
ఆయావస్తువు, మమ = నా యొక్క, తేజోఽంశసంభవం + ఏవ = తేజస్సు
నందలి భాగముతో గలిగినదనియే, త్వం = నీవు, అవగచ్ఛ = తెలిసికొనుము.

తా॥ ఈ లోకమునందు ఐశ్వర్యములతోను, శుభముతోను, దృఢముతోను కూడుకొన్న వన్నియును, నా తేజస్సులోని యొక భాగముతో కలిగినవని స్పష్టముగా తెలిసికొనుము. మనకు ఐశ్వర్యముగాని, శుభముగాని, దృఢమైన తలంపుగాని లభించినప్పుడు బ్రహ్మముచేతనే కలిగినదనియు, జీవుడనగు నాచే కాలేదనియు తెలిసికొనవలయును.

వి॥ ప్రపంచములోని యష్ట సిద్ధులును, శుభములును, దృఢమైనవి యును నగు ఏయే విభూతులున్నవో యవి బ్రహ్మతేజస్సుచే కలిగినవని గ్రహించియే తీరవలయును. నావలన నిట్టి విభూతి కలిగినదని యెప్పటికిని తలంప వద్దు. మన నిలకడనుబట్టి దేవుని తేజస్సుచే కలిగినవని నమ్మవలయును. నా నుండి కలిగినవనియు, నేను సంపాదించినాననియు భావించినచో నది అసుర ప్రకృతిని పెంచును. కొన్నాళ్ళకధోగతి లభించి పతితులమగుదుము. దేవుడే యిన్ని విభూతులకు కారకుడని సంపూర్ణముగా మనము నమ్మవలయును.

శ్లో॥ అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున ।

విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్ ॥ 42

అథవా, బహునా, ఏతేన, కిమ్, జ్ఞాతేన, తవ, అర్జున,
విష్టభ్య, అహమ్, ఇదమ్, కృత్స్నమ్, ఏకాంశేన, స్థితః, జగత్.

టీ॥ అర్జున = ఓ అర్జునా ! అథవా = అట్లు గాకపోయినను, తవ = నీకు, బహునా = అధికమైన, ఏతేన = జ్ఞాతేన = ఈ తెలియుటచేత, కిం = ఏమి? (స్యాత్ = కలుగును) అహం = నేను, ఏకాంశేన = ఒకఅంశముచేత, కృత్స్నం = సమస్తమైన, ఇదం + జగత్ = ఈ ప్రపంచమును, విష్టభ్య = విశేషముగా వ్యాపించి, స్థితః = ఉన్నాను.

తా॥ అర్జునా! ఈ విభూతి జ్ఞానమును ఎక్కువగా తెలిసికొనవలసినంత పని లేదు. తెలిసికొనకున్నను లోపములేదు. ఎందుకనగా ఈ స్థూల జగత్తు

నంతటిని నా యంశముచేతనే వ్యాపించి యున్నాను. నన్ను తెలిసికొన్నచో సర్వము నెఱిగినట్లగును.

వి॥ ఓంకారమునం దైదంశములు కలవు. అకారము, స్థూలము, అహంకారతత్త్వము నొక వ్యాప్యతి. ఉకారము, సూక్ష్మము, మహత్తత్త్వమొక వ్యాప్యతి. మకారము, కారణము, అవ్యక్తతత్త్వమొక వ్యాప్యతి. అర్థమాత్మక మహాకారణము, శబలబ్రహ్మమొక వ్యాప్యతి. ప్రణవాతీతము, కైవల్యము, బ్రహ్మమొక వ్యాప్యతి. దేవుడనాత్మయగు నీసర్వమును విశేషము వ్యాపించి యున్నందువలననే నీ జగముకూడ సచ్చిదానందాంశ కలిగియున్న దానివలె తోచుచున్నది. జడము చైతన్యమువలె తోచుచున్నందున దేవుడు జగము నందంతట వ్యాపించి, జడమగు జగము చైతన్యమువలె తోచునట్లుగా నిర్మించి నట్లు భావింపవలెను. ఏ విభూతిగలిగినను అది దైవనిర్మితమని గ్రహింప వలయును. ఈ విభూతి మార్గమును తెలిసికొనుటకు నానా విధములుగా బుద్ధిని ప్రసరింప జేయుట యెందుకు? విభూతులన్నియు దేవునివే. జడమున కెట్టి మహిమయు లేదు.

ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మ విద్యాయాం,

యోగశాస్త్రే శ్రీ కృష్ణార్జున సంవాదే విభూతి యోగోనామ

దశమోఽధ్యాయః.

ఇది బ్రహ్మశ్రీ జగద్గురు వేదాంతం లక్ష్మణార్జులచే రచింపబడిన టీకా

తాత్పర్య విశేషార్థముగల స్వరాజ్య భగవద్గీత యందలి

పదియవ అధ్యాయము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

